

MRAČNI TURIZAM

Perasović, Matea

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:124:095429>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-16**

Repository / Repozitorij:

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU

EKONOMSKI

FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

MRAČNI TURIZAM

Mentor:

Doc.dr.sc. Zoran Mihanović

Student:

Matea Perasović, 4165713

Split, travanj, 2019.

SADRŽAJ:

1.

UVOD	4
1.1. Pojam mračnog turizma i primjeri	4
1.2. Definiranje problema istraživanja mračnog turizma	10
1.3. Ciljevi istraživanja	11
1.4. Struktura rada	12

2. ISTRAŽIVANJE TRŽIŠTA.....12

2.1. Problem istraživanja tržišta	12
2.1.1. Problem poslovnog upravljanja.....	12
2.2. Istraživačka pitanja	13
2.3. Vrste istraživanja	13
2.3.1. Izviđajno istraživanje.....	13
2.3.2. Opisno istraživanje.....	14
2.3.3. Uzročno istraživanje.....	14

3. MRAČNI TURIZAM U RH.....15

3.1. Podjela mračnog turizma u kontekstu ponude	15
3.2. Potencijalne mogućnosti implementacije mračnog turizma u RH	16
3.2.1. Split – Leon i Izolda.....	17
3.2.2. Rogoznica – Zmajevo oko.....	18
3.2.3. Hrvatski dvorci.....	19

3.2.3.1. Veliki Tabor.....	19
3.2.3.2. Prandau	-
Normann.....	19
3.2.3.3. Trakošćan.....	20
3.2.4. Lokrum.....	21
3.2.5. Miljenko	i
Dobrila.....	22
3.3. Primjeri lokaliteta mračnog turizma u Hrvatskoj.....	24
3.3.1. Jasenovac.....	24
3.3.2. Vukovar.....	25
3.3.3. Goli otok.....	26
3.3.4. Vis.....	27
4. ISTRAŽIVANJE ZAINTERESIRANOSTI I ZADOVOLJSTVA	
ISPITANIKA O UVOĐENJU MRAČNOGTURIZMA.....	29
4.1. Istraživanje turističke motivacije u mračnom turizmu.....	29
4.2. Uzorci	30
4.3. Analiza podataka i interpretacija rezultata.....	30
4.3.1. Uzorak istraživanja.....	30
4.3.2. Rezultati istraživanja zainteresiranosti ispitanika o uvođenju mračnog turizma u ponudu	33
4.3.3. Testiranje hipoteza istraživanja.....	43
5. ZAKLJUČAK.....	44
6. ANKETNI UPITNIK.....	46
LITERATURA.....	48
POPIS SLIKA.....	49

1. UVOD

1.1. Pojam mračnog turizma i primjeri

Mračni turizam bi se najkraće mogao definirati kao turizam koji uključuje obilaske mjesta stradanja ili smrti, a moguće ga je podijeliti na dvije glavne sastavnice “thanatoturizam”, te “grief” turizam.

Thanatoturizam je vrsta mračnog turizma koja dolazi od riječi “thanatos”, što znači smrt, a thanatoturisti obilaze samo mjesta povezana s nasilnom smrću u ratu. U neka od “must see” destinacija za svakog thanatoturista spadaju koncentracijski logor Auschwitz – Birkenau, kambodžanska polja smrti, ulice Belfasta.¹

¹ Poslovni dnevnik, dostupno na: (<http://www.poslovni.hr/smrt-i-patnja-postale-turisticka-atrakcija>)

Slika 1. Auschwitz – Birkenau koncentracijski logor (Izvor: portal Zemljopis)

„Grief“ turizam uključuje obilaske mjesta katastrofe, neovisno jesu li one bile prirodne ili izazvane ljudskim postupcima. Prvi primjeri mračnog turizma sežu još u doba starog Rima i gladijatorskih borbi u Koloseumu. U posljednjih 15-tak godina ta vrsta turizma postala je čak i akademska tema te, područje znanstvenog istraživanja. Međutim, mračni turizam nije nova vrsta turizma nedavno otkrivena, već turizam nacionalne baštine kao i povijesni turizam postoji od 19. stoljeća.²

Danas je na svijetu sve više ljudi kojima je mračni turizam jedini razlog odlaska na put. Pobornici ovakvih putovanja smatraju kako se na mjestima katastrofe može puno toga naučiti kako bi se u budućnosti znalo pametnije odreagirati ili čak izbjeći određene situacije (prirodne događaje ili one izazvane ljudima). S druge strane, kritičari smatraju kako se radi samo o

² Prilagođeno prema: Poslovni dnevnik, dostupno na: (<http://www.poslovni.hr/smrt-i-patnja-postale-turisticka-atrakcija>)

kratkotrajnom trendu.

Neke od najpopularnijih crnih destinacija:

- Černobil
- Vražji otok
- World Trade Center – Blizanci
- Vietkongovi tuneli
- Srebrenica
- Thiepval u Francuskoj
- Hiroshima
- Hang Duong u Vijetnamu

Slika 2. Černobil danas (Izvor: portal Lupiga)

ČERNOBIL

Loš projekt i greška koja se dogodila, dovelo je do eksplozije nuklearne elektrane 1986. godine u Černobilu iz koje je iscurilo 400 puta više štetnih radioaktivnih čestica nego u atomskom bombardiranju Hirošime. Više od 600 000 ljudi bilo je ozračeno, a točan broj žrtava koje su proteklih godina umirale od posljedica zračenja raka i bolesti još nije utvrđen. Fatalni reaktor se i dalje nalazi na mjestu nesreće, međutim glavna turistička atrakcija postao je pet kilometara udaljen grad duhova Pripjat. Budući da kratko izlaganje još prisutnoj

radijaciji nije smrtonosno, ovo mjesto je idealno za jednodnevne izlete koji uključuju razgledavanje reaktora 4 i napuštenih gradskih ulica.³

Slika 3. Zatvor na "Vražjem otoku" (Izvor: portal 24 sata)

VRAŽJI OTOK

Skupina otoka u Francuskoj Gvajani na koji su Francuzi deportirali najveće zločince i kriminalce kroz 19. i 20. stoljeće. Bijeg je zatvorenima bio nemoguć zbog straha da ih ne pojedu morski psi i pirane. Nekadašnji zatvor iz pakla danas je ugodno mjesto za turističke obilaske koje najčešće posjećuju putnici s velikih preoceanskih kruzera, a moguće je i prenoćiti na otoku.⁴

WORLD TRADE CENTER

11. rujna 2001. godine u terorističkom napadu, dva aviona su udarila u "Američke blizance" nakon čega su se oba nebodera urušila, a poginulo je oko 3.000 ljudi. Danas je na tom mjestu izgrađen memorijalni muzej i veliki reflektirajući bazen s najvećim vodopadima, a imena svih poginulih ispisana su na brončanoj ploči koja ja smještena na rubu memorijalnog bazena.⁵

³ Tportal, dostupno na: (<https://www.tportal.hr/kontroverzne-turisticke-atrakcije>)

⁴ Dostupno na: <https://www.express.hr/vrazji-otok-najgori-zatvor-ubio-je-tisuce-zatvorenika>

⁵ Prilagođeno prema: Memorial & Museum <https://www.memorial.org/about-memorial>

Slika 4. World TradeCentermemorialpool (Izvor: portal NY Daily news)

CU CHI TUNELI

U blizini najvećeg vijetnamskog grada Ho Ši Mina nalazi se kompleks tunela ili podzemni grad u kojem je tokom rata s Amerikancima živjelo i umiralo na tisuće vijetnamskih civila i vojnika. Mnoge smrti su bile izazvane prekomjernim američkim bombardiranjima. Dijelovi tunela su otvoreni za posjetioce, a prate ih lokalni vodiči odjeveni u specifične pidžame nalik na odjeću pripadnika Vietkonga iz vremena sukoba, a da bi doživljaj bio potpun moguće je organizirati ispaljivanje rafala iz ruskog kalašnjikova.⁶

Slika 5. Vodiči izlaze iz Cu chi tunela (Izvor: portal vietnam-guide)

ZATVORI

Mnogo bivših zatvora danas je otvoreno za javnost i privlači veliki broj posjetitelja. Jedan od najpoznatijih je Alcatraz koji je bio u funkciji od 1930-ih do 1960-ih godina, a na Alcatrazu su

⁶ Tportal, dostupno na: (<https://www.tportal.hr/kontroverzne-turisticke-atrakcije>)

boravili i neki poznati kriminalci, poput gangstera Al Caponea. Ovo je mjesto danas jedna od najpopularnijih atrakcija u San Franciscu, a svake godine ga posjeti više od milijun posjetitelja.⁷

Drugi poznati zatvor je Otok Robben u Južnoafričkoj Republici koji je zbog prevelike udaljenosti kopna i opasnih hladnih struja postao idealno mjesto za zatvor. Najpoznatiji zatvorenik bio je Nelson Mandela koji je ovdje proveo 18 od svojih 27 godina zatvora. Ture otokom dostupne su svakodnevno, a njih vode bivši politički zatvorenici.

Treći poznati zatvor Kilmainham u Dublinu, otvoren je 1796. godine. Danas se tu nalazi muzej koji prikazuje povijest zatvora i njegovih zatvorenika, te povijest irskog nacionalizma. Mogu se pronaći crteži, pisma i fotografije zatvorenika, a postoje i organizirane ture na kojima se može više naučiti o burnoj prošlosti Irske.⁸

Slika 6. Alcatraz (Izvor: the Alcatraz island experience)

ISLA DE LA MUNECA, MEKSIKO (Otok lutaka)

Prije nekih 50 godina jedini stanovnik otoka, Julian Santana, pronašao je tijelo utopljenog djeteta. Viđeni prizor ga je progonio, pa kada bi vidio lutku kako luta kanalima, objesio bi je na drvo jer je na taj način htio zaštititi otok od daljnjeg zla. Potragu za osakaćenim lutkama nastavio je i izvan otoka, kopajući po smeću. Kasnije je čak počeo mijenjati uzgojeno voće i povrće za lutke. Vjeruje se da je poludio i počeo vjerovati kako su lutke prava djeca, koju on spašava. Život je završio 2001. godine kada se i sam utopio u kanalu, baš kao i djevojčica, čija

⁷ Alcatraz, <https://www.history.com/crime/alcatraz>

⁸ Prilagođeno: dostupno na <http://kilmainhamgaolmuseum.ie/>

ga je smrt progonila otkad ju je pronašao. Njegova obitelji danas upravlja otokom kojeg su pretvorili u popularnu turističku destinaciju.⁹

Slika 7. Otok lutaka (Izvor: portal Pixelizam)

1.2. Definiranje problema istraživanja mračnog turizma

Kao najvažniji i prvi korak pri procesu istraživanja tržišta samo tržište nam je neophodno kako bi došli do potrebnih informacija i kako bi sagledali trenutnu situaciju.

Javljaju se razni problemi pri samom procesu i psihologiji promatrača istraživanja tržišta, a to su:

- **ETIČKI PROBLEMI** – Glavno pitanje koje prati mogućnost razvoja mračnog turizma glasi: Je li etički razvijati ih, promovirati ili nuditi za turističko konzumiranje? Prava onih čija se smrt/tragedija predstavlja kao predmet kroz mračni turizam predstavljaju važnu moralnu dimenziju, koju treba razmotriti.
- **PROMOCIJSKI PROBLEMI** - Lokaliteti mračnog turizma postoje zbog poznatosti osoba kojima se na tom mjestu dogodila tragedija i događaja koji su se tamo dogodili.
- **PROBLEMI OKO VOĐENJA** - Postoji potreba ukoliko takva mjesta postanu atrakcija, da se iskaže poštovanje prema osobama koje su na tom mjestu izgubile život, integritet mjesta, te prava lokalne zajednice.
- **SOCIOKULTUROLOŠKI PROBLEMI** – Potrebno je istražiti kako mračni turizam utječe na ljude i njihovo konkretno mišljenje o takvim lokacijama kao turizmu, te kako se suočavaju s tugom i sjećanjem na te događaje.

⁹ Dnevnik.hr, dostupno na: (<https://dnevnik.hr/horor-u-meksiku-ukleti-otok-osakacениh-lutaka>)

Na samom hrvatskom tržištu je glavni problem što Hrvati ne znaju konkretno pojam mračnog turizma ili ga miješaju s drugim značenjima (povezuju s trgovinom ljudima, ropstvom, prodajom organa).

Ono se doista povezuje s patnjom u prošlosti, ali nikako na nešto što bi štetilo društvu u budućnosti.

Glavna prednost pri istraživanju tržišta po pitanju mračnog turizma na području Hrvatske i Dalmacije je ta što za razliku od mnogih oblika turizma ono ne ovisi o vremenskim uvjetima, nije sezonskog karaktera, pa razvoj za ovakvu vrstu turizma ima potencijal za cjelogodišnju turističku posjetu destinaciji. Tako bi se, posebice u Dalmaciji koja uglavnom ovisi o turistima u ljetnoj sezoni, generirali prihodi za većinu sudionika u turizmu i van glavne sezone, a turizam u kontinentalnoj Hrvatskoj bi napokon dobio veće značenje.

1.3. Ciljevi istraživanja

PRIMARNI CILJEVI

- Upoznati turiste i potencijalne turiste s pojmom mračnog turizma
- Utvrditi različite potencijalne mogućnosti za razvoj mračnog turizma na području Dalmacije i cjelokupne Hrvatske
- Saznati mišljenje HTZ i lokalnih TZ-a o uvođenju mračnog turizma u ponudu

SEKUNDARNI CILJEVI

- Predstaviti smjernice o prijedlogu mračnog turizma kako bi turističke agencije unaprijedile postojeću ponudu na prostoru Dalmacije i cijele Hrvatske
- Podizanje svijest o očuvanju kulturne i povijesne baštine
- Cilj zadržavanja "starih" turista i privlačenje novih
- Dugoročno i održivo pozicioniranje hrvatskog turizma na međunarodnom tržištu unaprjeđivanjem postojeće kvalitete i ponude
- Restauracija i održavanje spomenika, grobnica, muzeja i ostalih elemenata ponude mračnog turizma

Hipoteza:

H1: Postoji potreba za uvođenjem mračnog turizma i strategije na razini pristupa cijele Hrvatske.

Podhipoteze:

- Postoji potreba za uvođenjem mračnog turizma u ponudu turističkih agencija na području Hrvatske.
- Postoji potencijal za unaprjeđivanje i proširenje postojeće ponude turizma u Hrvatskoj.
- Postoji zainteresiranost korisnika (HTZ, turista) na tim lokalitetima za suradnju.

1.4. Struktura rada

U prvom dijelu rada navedeni su i opisani primjeri lokaliteta mračnog turizma u RH, te se definiraju problemi i ciljevi istraživanja podijeljeni na primarne i sekundarne ciljeve.

U drugom dijelu rada obrađuje se definicija i problem istraživanja tržišta, te su primjenjeni i objašnjeni na konkretnim primjerima. Prikazane su osnovne vrste istraživanja s obzirom na ciljeve istraživanja.

U trećem dijelu obrađuju se potencijalni primjeri i nudi se moguće rješenje stavljanja istih u ponudu.

Četvrti dio se odnosi na empirijski dio rada, konkretno se razrađuje zadovoljstvo ispitanika i navode se prijašnja istraživanja vezana za tu tematiku, te se analiziraju i interpretiraju provedeni rezultati istraživanja. Također, testiraju se i postavljene hipoteze. Na kraju samog rada iznesena su zaključna razmatranja uz priloženi anketni upitnik i navedenu korištenu literaturu.

2. Istraživanje tržišta

2.1. Problem istraživanja tržišta

Potrebno je ispitati zainteresiranost agencija za suradnju i postavljanje mračnog turizma kao nove dodatne vrste turizma u ponudu, zatim pratiti reakciju postojećih i potencijalnih turista na mogućnost usvajanja ovakve vrste turizma u Hrvatskoj. Za ovakav oblik turizma važna je suradnja agencija koje bi promovirale mračni turizam i koje bi na taj način podigle turizam u Hrvatskoj na višu razinu, te kako bi potaknuli zainteresiranost turista na takav oblik putovanja.

2.1.1. Problem poslovnog upravljanja

Problem poslovnog upravljanja je donošenje strategije za uvođenjem mračnog turizma na razini pristupa za cijelu Hrvatsku, određivanje oglašivačkog proračuna za pojedine medije kako bi se promoviralo, te turističke agencije koje bi ukazale na potencijale destinacije u Hrvatskoj za razvoj mračnog turizma, prihvatile ga i uvrstile u ponudu.

2.2. Istraživačka pitanja

Provedenim istraživanjem precizirana su istraživačka pitanja koja proizlaze iz ciljeva istraživanja:

- IP1: Raznolikost lokaliteta i mogućnosti koje svaki od njih pruža, temelj su za stvaranje jedinstvene i konkurentne turističke ponude.
- IP2: Ponuda mračnog turizma je privlačna različitim turističkim segmentima.
- IP3: Lokaliteti mračnog turizma doprinose cjelogodišnjoj turističkoj posjeti.

2.3. Vrste istraživanja

Kako bi definirali problem turističke ponude i uvođenja mračnog turizma u RH koristiti ćemo izviđajno, opisno i uzročno istraživanje.

2.3.1. Izviđajno istraživanje je početno istraživanje, čija je svrha definirati problem istraživanja. Tipično je za slučajeve u kojima istraživač nema dovoljno iskustva ili znanja o predmetu istraživanja.

- Prikupljanje sekundarnih podataka

Da bi došli do važnih informacija za ovaj rad, prikupljat ćemo podatke iz turističkih zajednica o dosadašnjim kretanjima i mogućnosti potencijala uvođenja mračnog turizma u Hrvatsku. Isto tako usporedit ćemo i prikupiti podatke iz inozemnih medija i turističkih zajednica u svijetu kako bi vidjeli koliko je ova vrsta turizma uspješna u svijetu, te na taj način saznati što više informacija s ekonomske i kulturne strane o mračnom turizmu za Hrvatsku.

- Pilot studija

Potrebno je skupnim intervjuima saznati mišljenja voditelja lokalnih i gradskih Turističkih zajednica za mogućnost suradnje.

- Analiza odabranih slučajeva

Analizom ćemo proučiti već slične gradove u kojima imamo vrstu mračnog turizma u Hrvatskoj i svijetu, te kolika bi bila možda ekonomska korist na temelju tih analiza.

2.3.2. Opisno istraživanje je formalnije i manje fleksibilno od izviđajnog. Predstavlja bazu na kojoj se donose odluke u tržišnom poslovanju. Ono ne dokazuje čvrstu vezu između dviju pojava, već se njime utvrđuju okvirno uzročno – posljedične veze tih pojava.

- Istraživanja na uzorku

Podatke ćemo prikupiti jednokratnim ispitivanjem pomoću anketnog upitnika. Istražit ćemo koliko su potencijalni turisti i postojeći zainteresirani i upoznati s pojmom mračnog turizma i potencijalnim lokacijama.

2.3.3. Uzročno istraživanje koristi se kada se u istraživanju želi ispitati reakcija koja nastaje kao odgovor na predmet istraživanja. U tom slučaju primjenjuje se eksperiment, jer je sigurniji u odnosu na opisna i izviđajna istraživanja, te bolje objašnjava povezanost. Eksperimentalnim istraživanjem odabrana grupa subjekata podvrgava se različitim testovima, te se nakon dobivenih rezultata provjerava jesu li dobivene razlike pokazatelja i odgovora od statističke koristi.

- Eksperiment

Koristiti ćemo terenski eksperiment, na način da ćemo organizirati grupicu turista različitih nacionalnosti te im ponuditi jedan od jednodnevnih izleta samo da bi vidjeli njihove reakcije na različite sablasne priče, kakav osjećaj budi u njima, te kako bi ih na taj način privukli.

Istoj grupi turista ponuditi ćemo više destinacija, te na temelju jedne odabrane saznati ćemo koja lokacija ih najviše privlači, koji prijedlog mračnog turizma i priča samog mjesta ih najviše interesira, te koja im je najzanimljivija ponuda koju uključuje jednodnevni izlet.

3. MRAČNI TURIZAM U HRVATSKOJ

Hrvatska u velikoj mjeri ovisi o turizmu, no za razliku od Dalmacije, ostatak Hrvatske nije toliko uključen u turizam, osim grada Zagreba. Problem nastaje jer su neka područja u unutrašnjosti Hrvatske uništena u ratu, pa sam turizam nije mogao napredovati u tim dijelovima. Tijekom rata uništeno je ili oštećeno 15% stambenih jedinica, 2.423 objekata kulturne baštine, 334 škole, bolnice i prometna infrastruktura. Rat je za sobom ostavio razne ratne ostatke, zatvore, spomenike, koncentracijske logore kako u kontinentalnoj Hrvatskoj tako i na otocima i obalnom dijelu.¹⁰ Geopolitički položaj jugoistočne Europe i različiti socioekonomski interesi bili su glavni razlozi za brojne ratne događaje u Hrvatskoj. Zbog tih nemilih događaja kojima je pogođena Hrvatska i njeni državljani, ima izvrsne uvjete za razvoj mračnog turizma. Većinu turističke ponude čine očuvane srednjovjekovne stare gradske jezgre (npr. Trogira ili Varaždina), zidine (npr. Dubrovnika ili Stona), tvrđave (npr. Nehaj u Senju ili Slavonski Brod) i povijesno-scenski spektakli (npr. Sinjska alka ili Sisački viteški turnir).

¹⁰ Šuligoj M. (2016) : Memories od war and warfare tourism in Croatia, str. 260.

Takve turističke atrakcije spadaju u svjetlije nijanse mračnog turizma jer ih prati duži protek vremena od tragičnog. Sukobi koji su se dogodili u vremenskom periodu od početka Drugog svjetskog rata pa do završetka Domovinskog rata spadaju u tamnije nijanse mračnog turizma jer i danas imaju žive svjedoke koji posjećuju bivša ratna, a danas memorijalna mjesta, iz poštovanja i empatije prema stradalima i njihovim obiteljima.¹¹

3.1. Podjela mračnog turizma u kontekstu ponude

Različiti motivi kojim se vode posjetitelji su jedni od glavnih čimbenika obilaska mjesta stradanja i smrti, no osim motiva važni čimbenik je vrijeme. Prema Stoneovoj podjeli, turizam je bljeđi i manje vjerodostojan što je vremenski udaljeniji od samog povijesnog događaja kojeg predstavlja. Posjetitelji intenzivnije doživljavaju mjesto tragedije i događaj koji se dogodio u bližoj prošlosti, te je još uvijek svjež u sjećanju preživjelih, rodbine i prijatelja stradalih. Osim vremenskih razlika, na razlikovanje mračnog turizma utječu i uzroci tog tragičnog događaja i njegova težina, odnosno broj žrtava.

Velik politički utjecaj i ideologija	Mali politički utjecaj i ideologija
Lokaliteti na kojima se dogodila smrt i patnja	Lokaliteti koji se povezuju sa smrću i patnjom
Najtamnije Tamnije Tamno	Svijetlo Svjetlije Najsvjetlije
Orijentacija na obrazovanje	Orijentacija na zabavu
Usmjerenost na povijest (konzervacija)	Usmjerenost na ostavštinu (komercijalizacija)
Očekivana autentična interpretacija proizvoda	Očekivana patvorena interpretacija proizvoda
Autentičan lokalitet	Patvoren lokalitet
Kraći protek vremena od tragičnog događanja	Dugi protek vremena od tragičnog događanja
Ostala ponuda bez konkretne namjene	Ostala ponuda s konkretnom namjenom
Slabije razvijena turistička infrastruktura	Snažnije razvijena turistička infrastruktura)

Slika 8. Spektar podjele mračnog turizma – Stone (2009)

Slika 8. Prikazuje nijanse mračnog turizma poredane od najtamnije prema najsvjetlijem. Najtamniji oblik mračnog turizma ima veliki politički utjecaj i to su lokaliteti na kojima se

¹¹ Kesar, O. (2014) : Obilježja i dosezi razvoja memorijalnog turizma u Hrvatskoj, Liburna, str.55

dogodila smrt i patnja pa su zbog toga obrazovnog karaktera i naglašene autentičnosti. Najsvjetliji oblik je slabijeg političkog i ideološkog utjecaja i tu spadaju mjesta povezana sa stradanjima i patnjom od kojih je protekao dugi vremenski period. Turistička infrastruktura je vrlo razvijena, a takva turistička mjesta su fokusirana prije svega na zaradu.¹²

3.2.Potencijalne mogućnosti implementacije mračnog turizma u RH

Uvođenje mračnog turizma u Hrvatskoj bio bi od velike socijalne i ekonomske koristi prilikom predstavljanja hrvatske tradicije, baštine i turističkih lokaliteta. Političke prednosti se mogu pretvoriti u ekonomske i pospješiti već dobrostojeće hrvatsko turističko tržište. Koncept razvoja bi se temeljio na domoljubnim, ratnim i proturatnim ustancima koji su obilježili političku povijest Hrvatske, te kao takvi zaslužuju revitalizaciju u pogledu organizacije posjeta, komemoracije bivših logora, bojišnica i lokacija oštećenih ratnim događanjima. Cilj unaprjeđenja mračnog turizma bio bi usmjeren na rješavanje povijesnih činjenica vezanih za međunarodne odnose Hrvatske i susjednih zemalja, te obogaćivanje znanja posjetitelja.

Uvođenje mračnog turizma ima mnoge prednosti na području Slavonije s obzirom na bogate resurse koje nudi. S vremenom bi došlo do ekonomskog razvoja nerazvijenih istočnih i sjeveroistočnih područja, pada stope nezaposlenosti, ubrzanog općeg gospodarskog rasta.

U Hrvatskoj ovaj oblik turizma posjeduje ogroman potencijal, a osim navedenih najpoznatijih destinacija ovdje ćemo navesti neke prijedloge potencijalnih mogućnosti mjesta i specijaliziranih ponuda za razvoj mračnog turizma na području Dalmacije i kontinentalne Hrvatske.

3.2.1. Split – Leon i Izolda

Split je izvrstan grad za ponudu mračnog turizma. Njegova starost preko 1700 godina, ljepota Dioklecijanove palače, ostaci rimske povijesti već u samom startu privlače turiste. Uz već poznate priče o nastanku Splita, borbama, sv. Dujji, Dioklecijanu postoji i priča o Leonu i Izoldi koja je glasila ovako:

Gabrijel Dondo živio je u Splitu i oženio lijepu, plemenitu Margaritu koja mu je rodila sina Lucijana. Kada je dječaku bilo osam godina otac ga je zaručio s kćeri Mihovila Albertija, lijepom Izoldom, krupnih smeđih očiju. Jedne nedjelje, ispred katedrale sv. Dujma ugledala je Leona, visokog mladića kovrčave kose, ponosnog i prkosnog. Poslala mu je pismo, a on joj

¹² Philip R. Stone (2010): *Death, Dying and Dark Tourism in Contemporary society: A Theoretical and Empirical Analysis*, str. 88-89.

dođe pod balkon, te od tada postanu ljubavnici. Očajni Lucijan izjada se svom učitelju koji mu savjetuje da iznenadi Izoldu tako što će u borbi ubiti bika pred njom i porasti joj u očima. Protiv bikova borili su se i Leon i Lucijan. Kada je Leon pobijedio u borbi protiv bika, Lucijan je uletio u borilište i od ljubomore ubio Leona nožem u prsa. Izolda se nakon toga zatvorila u samostan gdje je od tuge preminula.¹³

🔗 Prijedlog specijaliziranog proizvoda i mogućnosti turizma:

Prijedlog je da se u Splitu organiziraju ture u kojima će tragično – romantičnu priču i događanja koja obilježavaju ovaj događaj, prepričavati vodiči zainteresiranim turistima. Zanimljive bi bile predstave na temu, npr. Projekcija Leonove borbe s bikom i smrti (uz maskirane glumce i igračke, bez uključenih životinja). Predstave bi mogle biti napravljene i u humorističnom duhu, kako bi sve imalo veseliji i privlačniji štih samim turistima.

3.2.2. Rogoznica – Zmajevsko oko

Rogoznica je smještena u srednjoj Dalmaciji, kao malo mjesto odlikuje se jezerom Zmajevim okom, prirodnim fenomenom.

Zmaj Murin, sin Here i Posejdona, živio je na otoku Velika Smokvica te je iz svojih dvora vladao polisom Herakleja. Štito je stanovnike od osvajača i pljačkaša, a oni su mu svake godine u znak zahvale morali dati najljepšu djevojku za ženu. Legenda kaže da se jednog dana, na krilatom konju Pegazu, pojavio heroj Aristoles. Zaljubio se u djevojku koja je sutradan trebala biti nevjesta strašnome zmaju. Mladi je junak izazvao zmaja na dvoboj i kopljem, koji je uz pomoć Hefesta i mjesečeve prašine iskovala moćna božica Atena, smrtno ranio neman, a umirući Murin je kandžama iskopao vlastite oči. Jedno je oko bacio daleko iza Mljeta, a drugo mu je samo iskliznulo pod noge i istopilo kamen. U kamenu udubinu slilo se more i nastalo je jezero, znakovita imena Zmajevsko oko. Prema toj legendi o zmaju Murinu ako se dvoje zaljubljenih okupa u Zmajevom oku bit će jedno drugom vjerni do kraja života, a njihov će brak biti blagoslovljen vječnom ljubavlju i zdravom djecom.¹⁴

🔗 Prijedlog specijaliziranog proizvoda i mogućnosti turizma:

Rogoznica je malo mjesto koju odlikuje divna povijest među kojom je i upravo navedena priča o jezeru. U suradnji s turističkom zajednicom Rogoznice i okolnim agencijama koji su

¹³ Prilagođeno prema tekstu dostupnom na: <https://www.lektire.hr/hrvatske-legendе/>

¹⁴ Dostupno na: <http://loverogoznica.eu/hr/zmajevsko-oko/>

uvijek zainteresirani za unaprjeđivanje turizma, nudi se mogućnost da priču o nastanku Zmajevog oka prepričaju turistički vodiči znatiželjnim turistima, a priča bi tako zaživjela još dugo godina. Osim mračne strane ovog jezera, može se ponuditi i romantičan štih, uz okupljanje za zaljubljene i kupanje u Zmajevom oku za “vječnu ljubav”, te poslije romantičnu večeru u Marini Frapi ili nekom od restorana na području Rogoznice. Za ljubitelje adrenalina, mogu se ponuditi bungeejumping, skokovi u vodi, vaterpolo u suradnji s Red Bullom.

Slika 9. Zmajevo oko (Izvor: punkufer.dnevnik.hr/rubrika/putovanja)

3.2.3. Hrvatski dvorci:

3.2.3.1. Veliki Tabor

Prema legendi, na blagdan Svih svetih oko Velikog Tabora mogli su se vidjeti kosturi kako stupaju u povorci, pričalo se i o prikazama te sablastima koje su ledile krv u žilama. Većina smatra kako se ipak radilo o pučkim naklapanjima. Najpoznatiji misterij je onaj o zabranjenoj ljubavi lijepe Veronike i oženjenog Fridrika. Nakon što je njegova supruga Elizabeta Frankopan pronađena mrtva, par je pobjegao, vjenčali su se u Sloveniji, ali ubrzo su pronađeni. Fridrikov otac Herman II. Celjski zatvorio je sina u kulu, gdje je bio zatvoren četiri godine, a od tada se ta kula zove Fridrikova kula. Veroniku je optužio da je vještica i vojnici su je zatvorili u Velikom Taboru. Prema predaji je ubrzo nakon toga ubijena i zazidana u sjeverni zid utvrde, a njezini jecaji se i dalje mogu čuti.¹⁵

3.2.3.2. Prandau-Normann

¹⁵ Prilagođeno: <http://www.veliki-tabor.hr/o-muzeju/legenda-o-veroniki-desinickoj>

Izgrađen je tijekom prve polovice 18. stoljeća, a danas je jedan od najvećih u Hrvatskoj. Njegova površina zajedno s unutrašnjim dvorištem iznosi 4031 četvornih metara. Slavu duguje legendi o bijeloj gospi, duhu djevojke koja ga je opsjedala u 19. stoljeću.¹⁶ Natporučnik Kuschmann, koji je gostovao u dvorcu požalio se da mu se ukazuje duh mlade djevojke, koja tvrdi da je ubijena prije sto godina, a da je njezino tijelo bačeno između ledenice i gradske kapele u sklopu dvorskog kompleksa. Valpovačka sablast je tvrdila da se neće smiriti sve dok njeni posmrtni ostaci ne budu sahranjeni. Barun Prandau je naredio iskapanje na opisanom mjestu i imao je što vidjeti - kostur žene za koji su mnogi vjerovali da pripada hrabroj junakinji Katarini koja je sudjelovala u obrani valpovačke utvrde od Turaka.¹⁷

Slika 10. Dvorac Prandau-Normann (Izvor: Davor Javorović/PIXSELL)

3.2.3.3. Trakošćan

O nastanku imena postoje dvije legende. Jedna govori kako ime duguje tračkoj utvrdi koja je navodno postojala u vrijeme antike, a druga sačuvana predaja govori, da je ime dobio po vitezovima Drachenstein koji su u ranom srednjem vijeku gospodarili tim krajevima. Trakošćan je po mnogima najljepši dvorac u Hrvatskoj, ako ne i široj okolini. Smješten je između Macelja, Ravne Gore i Strahinjčice, a nastao je kao manja utvrda u 13., no svoj konačni izgled dobio je u 19. stoljeću, kada ga je grof Drašković pretvorio u rezidencijalni dvorac. U njemu se danas nalazi muzej, a okružuje ga umjetno jezero. Zbirka oružja jedna je od najvećih zbirki muzeja koja broji preko 300 primjeraka oružja nastalog u razdoblju između

¹⁶ <https://valpovo.hr/dvorac-prandau-normann/>

¹⁷ <https://punkufer.dnevnik.hr/dvorac-prandau-normann-u-valpovu>

15. i 20. stoljeća. Vrijednost ove zbirke je neprocjenjiva, a po svom sadržaju prati vojničku povijest obitelji Drašković.¹⁸

Slika 11. Dvorac Trakošćan (Izvor: Marko Jurinec/PIXSELL)

➤ **Prijedlog specijaliziranog proizvoda i mogućnosti turizma:**

Hrvatski dvorci su poznati i jedni od najljepših na ovom području, kulturno – povijesni biseri, ekološki očuvani i zaštićeni nude svojim posjetiteljima uvid u bogatu povijest i zabavu za čitavu obitelj. Oni su već sami od sebe dosta posjećeni, međutim kao prijedlog nudimo „pojačanje“ marketinga kako bi se privuklo što više hrvatskih i stranih posjetitelja.

U sklopu toga, vikend ture u suradnji s turističkim agencijama iz Hrvatskog zagorja, od petka do nedjelje, gdje bi svaki dan bio posvećen posjeti jednom dvorcu te cjelodnevnom izletu.

3.2.4. Lokrum

Otočić pokraj Dubrovnika stoljećima je pripadao crkvenom redu benediktinaca međutim, Dubrovačka Republika krajem 18. stoljeća zapada u financijske poteškoće i 1798. odlučuje se za prodaju otoka. Te godine nastaje legenda o lokrumskom proklestvu. Prema usmenoj predaji koja se održala sve do danas, benediktinci, ljuti odlukom vlasti o prodaji Lokruma, kreću u povorku otokom, zakukuljeni u crne mantije s kapuljačama na glavama noseći u rukama naopako okrenute svijeće, govoreći stravičnu kletvu - da smrt ili teška nesreća zadesi svakog vlasnika Lokruma poslije njih. Prvi vlasnici postali su imućni Dubrovčani koji su vrlo brzo zapali u financijske poteškoće, pa su se svatko pojedinačno rješavali vlasništva. Otok zatim pripada Marku Tomaševiću koji je umro pod nerazjašnjenim okolnostima. U međuvremenu

¹⁸ Prilagođeno: <http://www.trakoscan.hr/povijest.html>

Napoleon ulazi u grad i postaje vlasnikom otoka, da bi nedugo poslije toga bio prognan na sredozemni otočić Elbu. Poslije pada Napoleona, dinastija Habsburg postaju vlasnici oaze tišine. Uskoro kreću s gradnjom utvrde na Lokrumu, zbog čega navodno prokletstvo benediktinaca ne miruje, jer brzo poslije gradnje austrijski brod Triton nedaleko od Lokruma eksplodira, te 85 članova posade gubi život. Tada mlađi brat cara Franje Josipa I dolazi u Dubrovnik dati počast poginulim mornarima, a u oko mu upada prekrasna priroda Lokruma. Odlučuje ga urediti, po otoku sadi egzotične biljke i dovodi životinje poput paunova, papiga, kanarinaca, a bivši benediktinski samostan pretvara u svoju rezidenciju. Pola godine zajedno sa svojom suprugom provodi na Lokrumu uživajući u miru i tišini. Međutim, Charlotta nagovara muža da postane meksički car. Maksimilijan naposljetku pristaje i odlazi u Meksiko gdje je politička situacija sredinom 19. stoljeća prilično komplicirana. Na kraju je meksički car Maksimilijan uhićen i pogubljen. Lokrum poslije njega dolazi u ruke njegova nećaka i sina Franja Josipa. Problem je što ima ljubavnicu, baronesu Mariju Vetscheru, a uskoro ta veza biva otkrivena. Rudolf ubija svoju ljubavnicu, a potom i sebe. Na Lokrumu je Rudolfa posjećivala njegova majka koja je skončala u atentatu od strane talijanskog anarhista Luigija Luccheinija. Svi vlasnici Lokruma život su završili na tragičan način što je samo potvrdilo priču o benediktincima i njihovim naopako okrenutim svijećama. Poslije Prvog svjetskog rata, Lokrum je uvijek bio u javnom vlasništvu, pa tako i danas.¹⁹

➤ **Prijedlog specijaliziranog proizvoda i mogućnosti turizma:**

Lokrum je otočić koji se nalazi kraj Dubrovnika, Dubrovnik je svjetski poznata destinacija koja je toliko dobro marketinški promovirana da joj dodatna promocija nije potrebna. Međutim, za sve turiste i posjetitelje Dubrovnika, predlažemo u suradnji s agencijama jednodnevne izlete na Lokrum koji je zaista prekrasan, uz vodiča koji bi pričao povijest i sablasne priče te cjelodnevno kupanje, uz popratno druženje i ručak.

3.2.5. Miljenko i Dobrila

Legenda o tragičnoj ljubavnoj sudbini mladih ljudi iz Kaštel Lukšića, iz 17. stoljeća. U plemićkoj obitelji Vitturi rođena je kći Dobrila, a u obitelj Rušinić sin Miljenko. Zaljubili su se, no njihova ljubav nije ugledala svijetlo dana zbog neprijateljstva između obitelji. Od trenutka kada su roditelji saznali za njihovu vezu, Dobrila je bila pod strogim nadzorom, a Miljenka su roditelji poslali u Veneciju. Dobrilin otac ugovorio je vjenčanje svoje kćeri sa starijim trogirskim plemićem. Miljenko je za to saznao i došao iz Venecije upravo u trenutku

¹⁹ Dubrovnik, <http://dubrovnikdigest.com/lokrum>

kada su mladenci izgovarali zavjete te je spriječio vjenčanje. Otac je zbog sramote i ljutnje Dobrilu poslao u samostan u Trogir, a kako bi spriječio Miljenka da je pronađe, naručio je njegovo ubojstvo koje zbog njegove domišljatosti - prerušio se u fratra, nije uspjelo.

Pokušavajući pronaći Dobrilu, Miljenko je došao u sukob sa zakonom i zbog toga se sklonio u samostanu na Visovcu. Od tamo je Dobrili slao poruke te ugovorio bijeg. Bijeg mladih natjerao je Dobriline roditelje na popuštanje te su im poručili da se vrate u Kaštel Lukšić kako bi se obavilo vjenčanje. Nakon što su se u kolovozu 1690. godine vjenčali, Dobrilin otac i dalje nije mogao podnijeti da se njegova kći udala za Miljenka, te ga je iz osвете na mostu ispred dvorca ubio. Dobrila je nakon toga izgubila zdrav razum, razboljela se i nedugo potom umrla. Posljednja želja bila joj je da bude pokopana zajedno s Miljenkom u crkvi Sv. Ivana u Kaštel Lukšiću nasuprot dvorca. Na njihovu vječnom počivalištu zauvijek je uklesana poruka "Pokoj ljubavnicima", a u Kaštel Lukšiću još uvijek postoje oba dvorca, i Vitturijev i Rušinićev.²⁰

➤ **Prijedlog specijaliziranog proizvoda:**

Svake godine u srpnju u Kaštel Lukšiću održava se manifestacija posvećena Miljenku i Dobrili. Uz dramski igrokaz koji prikazuje njihovu ljubavnu priču, te popratne sadržaje, program traje sedam dana. Prijedlog je, umjesto sedmodnevnog programa, uvesti cjelogodišnje programe posvećene priči Miljenka i Dobrile.

U Veroni priča o Romeu i Juliji, te Julijin balkon koji se nalazi u sklopu malenog muzeja privlače brojne turiste iz cijelog svijeta, koji nerijetko dolaze u Veronu samo kako bi vidjeli upravo to i napisali pismo Juliji.

Kako se radi o vrlo sličnoj priči, ne postoji razlog zašto tragična priča o Miljenku i Dobrili također ne bi privlačila velik broj turista u Kaštel Lukšić, kako domaćih tako i stranih.

Proizvod se može razvijati tako da se organiziraju cjelogodišnje projekcije i predstave posvećene Miljenku i Dobrili (na hrvatskom i barem engleskom jeziku), u dvorcima Vitturi i Rušnić može se napraviti muzej posvećen tragičnim ljubavnicima. Ljubavnici diljem svijeta imali bi priliku doći u posjetu i proslaviti svoju ljubav, te zaključati ljubav s malenim katancima. Djevojke i žene mogu ostavljati pisma Dobrili, kao i Juliji u Veroni, tražeći od nje ljubavni savjet ili jednostavno podijeliti s njom svoju ljubavnu priču.

Uz uvjet da se obavi dobar marketing i da se istim pobudi interes turista za ovakav proizvod, smatram da bi se generirali značajni novčani prihodi (uz pretpostavku naplate karata za muzej, redovitih predstava, katanaca).

²⁰ Turistička zajednica Kaštela, <https://www.kastela-info.hr/hr/miljenko-i-dobрила>

3.3. Primjeri lokaliteta mračnog turizma u Hrvatskoj

Povijesni lokaliteti koja privlače najviše pažnje, na način da imaju osnove za napredovanje mračnog turizma u Hrvatskoj, kojima zbog velikog broja žrtava i uništenih mjesta, domova, građevina, pripada najveća zainteresiranost od strane, ali i međunarodne javnosti:

- Jasenovac
- Vukovar
- Goli otok
- Vis

3.3.1. JASENOVAC

Prema broju žrtava Drugi svjetski rat je svakako jedan od najkrvavijih međunarodnih ratova ikad vođenih. Broj poginulih tijekom rata, kao i oni koji su umrli od posljedica rata nakon što je on završio, procjenjuje se da je život izgubilo oko 60 milijuna ljudi, pretežno Europljana. Od ukupnog broja poginulih u tom ratu dvije trećine bile su civilne žrtve, a jednu trećinu čine stradali vojnici i ratni zarobljenici. Odmah po završetku Drugog svjetskog rata, na Pariškoj mirovnoj konferenciji 1947. godine iznesen je podatak da je oko 1,7 milijuna stanovnika tadašnje Jugoslavije poginulo u ratu između 1941. i 1945. godine. Ratne operacije tijekom Drugog svjetskog rata na području cijele Hrvatske uključile su dugačak niz lokaliteta obilježenih memorijalnim objektima i spomen pločama na stradale. Iako se u službenim dokumentima Republike Hrvatske spominje oko 700 masovnih grobnica iz Drugog svjetskog rata, najzloglasniji lokaliteti iz Drugog svjetskog rata na području Hrvatske su svakako Jasenovac, Stara Gradiška, Sisak, Jastrebarsko i Jadovno. Jasenovac je jedan od najzloglasnijih koncentracijskih logora iz Drugog svjetskog rata pod upravom pronacističke ustaške obrane. Ukupan broj žrtava i dalje ostaje nepoznat, a procjenjuje se na oko 100.000. Zbog razotkrivanja nacističke ideologije i velikog broja poginulih tijekom Drugog svjetskog rata, u Jasenovcu je 1968. godine osnovano Spomen područje s Memorijalnim muzejom koji je krajem 2006. godine dobio svoj današnji muzejski postav.²¹

²¹ Jasenovački logori – Društvo za istraživanje trostrukog logora Jasenovac, Zagreb, 2015.

Slika 12. Jasenovac memorijal (dio memorijalnog turizma) (Izvor: portal jusp – Jasenovac)

3.3.2. VUKOVAR

Grad Vukovar je zbog događanja u Domovinskom ratu zauvijek obilježen jer je izazvao veliku štetu stanovništvu i gospodarstvu. Iako je riječ o osjetljivoj temi za turizam, povijesni događaj i značenje rata imaju širu dimenziju i značenje. To se prije svega odnosi na obrazovanje stanovništva, a naročito novih generacija, o ulozi i značenju rata za samostalnost Republike Hrvatske, kao i uloge i značenja pojedinaca, hrabrih ljudi i vojnika koji su branili domove od agresora. Sedam lokaliteta danas je tematski povezano u jedinstvenu cjelinu pod nazivom “Vukovarski noćturno” koja posjetiteljima omogućava da upoznaju najmračniju stranu ljudske prirode, te povijest ratnih događanja. Prvi među tim lokalitetima je Vukovarski Vodotoranj na čijem se vrhu, sve do rata nalazio restoran s vidikovcem na Vukovar. Tijekom srpske agresije na Vukovar bio je jedna od najčešćih meta neprijateljskog topništva, a danas predstavlja simbol pobjede i nepobjedivosti. Drugi lokalitet je Memorijalno groblje žrtava iz Domovinskog rata koji je najveća masovna grobnica u Hrvatskoj s 938 bijelih križeva od kojih svaki simbolizira jednu žrtvu. Memorijalno groblje žrtava iz Domovinskog rata otvoreno je 365 dana u godini. Treći lokalitet je Spomen dom Ovčara otvoren 2006. godine u istom hangaru u kojemu su zatočenici proveli svoje posljednje trenutke. Ovčara je do početka agresije bila farma udaljena 5 kilometara od Vukovara, a danas je poznata po najvećem počinjenom pokolju u Domovinskom ratu. Četvrti lokalitet je Mjesto sjećanja – Vukovarska bolnica 1991.²²

²² Turistička zajednica grada Vukovara, <http://www.turizamvukovar.hr/>

Slika 13. Mjesto sjećanja – Vukovarska bolnica (Izvor: portal turizamvukovar.hr)

Gradska bolnica u Vukovaru tijekom rata pretvorena je u vojnu bolnicu i svakodnevno je bila bombardirana, no po završetku Domovinskog rata, bolnica je obnovljena, a u podrumu je rekonstruirano stanje u kakvom su se nalazili ranjenici, liječnici i medicinske sestare. Posjetiteljima je dostupan multimedijalni prikaz ratnih zbivanja unutar bolnice tijekom jeseni 1991. godine. Peti lokalitet je Memorijalni centar Domovinskoga rata koji se nalazi u prostorima bivše vojarne. Glavni ciljevi Centra je prikupljanje i zaštita dokumentacije i arhiva iz Domovinskog rata. Šesti lokalitet je Spomen dom hrvatskih branitelja u Borovu naselju koji se nalazi na mjestu bivše zgrade pošte koja je u vrijeme rata služila kao zapovjedništvo obrane grada. Na zidovima se mogu pogledati fotografije i videosnimke ratnih događanja i pročitati podaci o 17 poginulih pripadnika brigade. Posljednji lokalitet je Križ na ušću Vuke u Dunav, spomenik za sve one koji su dali život u borbi za neovisnu Hrvatsku.²³

3.3.3. GOLI OTOK

Goli otok smješten je u Kvarnerskom arhipelagu, 5 km od otoka Raba, a najbliža općina je Lopar). Goli Otok jedan je od najzloglasnijih komunističkih zatvora u Europi, otvoren odmah nakon Drugog svjetskog rata 1948., a zatvoren tek 1988. godine. Za vrijeme Prvoga svjetskog rata ovdje su nakratko bili ruski zarobljenici, ali najstrašnija povijest otoka zbivala se za vrijeme “Informbiroa”, krovne organizacije svih komunističkih i radničkih partija, od 1949. do 1956. godine, kada su zatvarani i mučeni politički zatvorenici, protivnici tadašnjeg Titovog komunističkog režima, odnosno sljedbenici Staljinovog režima. Goli otok u doba bivše Jugoslavije najprije je služio kao kazneno-popravna ustanova za političke zatvorenike, a

²³ Prilagođeno prema: Turistička zajednica grada Vukovara, <http://www.turizamvukovar.hr/>

kasnije i za druge osuđene kriminalce i maloljetnike. Na obližnjem otoku Sveti Grgur je od 1948. do 1988. godine bio kazneno-popravni dom za žene. Tijekom 40 godina tu je bilo zatvoreno i mučeno oko 16 100 ljudi, od kojih je od iscrpljenosti i bolesti oko 400 izgubilo svoje živote. Na Golom otoku primjenjivana su strašna kažnjavanja, a cilj je bio da osuđenik izgubi svoju osobnost. Osuđenici su prisiljavani na teški fizički rad u kamenolomima i raznim pogonima. Postojala je staza kojom bi novi robijaši morali proći pored “starijih kažnjenika” koji bi ih tukli i udarali konopima, lancima, i drugim predmetima, kako bi pokazali da su preodgojeni. Ovo je bio ritual koji se izvodio svaki put kada bi na Goli otok dolazila nova grupa robijaša. Kada bi neki od kažnjenika odbio tući nove zatvorenike onda bi sam morao proći kroz špalir. Kažnjenici su umirali na razne načine - neki su bili na smrt pretučeni, samoubojstva onih koji nisu htjeli podnositi metode “preodgoja”, utapanjem u pokušaju bijega, nakon nesreće na radu u kamenolomu, a neki od iscrpljenosti i izgladnelosti. Pri dolasku prvih osuđenika otok je bio potpuno neizgrađen i nenaseljen, a pošumili su ga i izgradili sami osuđenici. Bijeg s Golog otoka bio je gotovo nemoguć zbog strogog nadzora, jakih morskih struja te udaljenosti od kopna.²⁴

Slika 14. Goli otok (Izvor: portal 24 sata)

Goli otok kao “hrvatski Alcatraz” ima veliki potencijal za razvoj mračnog turizma zbog bogatog i neprocjenjivog kulturno-povijesnog naslijeđa. Problem je što je povijest o stradanju na Golom otoku nedovoljno poznata. Turizam na Golom otoku ne bi trebao biti masovnog karaktera, već mu treba pristupiti pažljivo, što znači da bi trebalo temeljiti na konceptu zaštite površina i građevina nekadašnjeg logora jer oni upućuju na povijesni kontekst ljudske patnje i stradanja. Obnovom povijesne baštine, te stavljanjem njenog korištenja u ekonomsku funkciju ostvario bi se niz pozitivnih učinaka, kao što su otvaranje novih radnih mjesta, generiranje prihoda, te brojne društvene koristi.

3.3.4. VIS

²⁴ Turistička zajednica općine Lopar, (<https://www.lopar.com>)

Vis ima 38 vojnih objekata, a najpoznatiji su zapovjedni centar Vela glava, sto metara dug vojni potkop Jastog, vojarne Samogor i Rogači, raketna baza Stupišće, saveznički aerodrom u Pliskom polju kojeg su 1944. izgradili Amerikanci, „Carvene stine“ gdje je u Drugom svjetskom ratu osnovana novinska agencija bivše države te topnička bitnica Barjoška.²⁵

Kada je stranim turistima dopušten dolazak na Vis, 1989. godine postavljeno je 80.000 betonskih stupova koji su međusobno povezani bodljikavom žicom.

Nitko sa sigurnošću ne zna točno koja je kvadratura svih potkopa, tunela i bunkera, jer je bivša vojska sa sobom odnijela svu dokumentaciju.

Topovi koji vire iz kamenih stijena visoko nad morskoum laticom međusobno su povezani tunelima i prostorijama, a u njima se i danas mogu pronaći ostaci bivše vojske (namještaj, dijelovi uniformi, opreme, sanduci), no većina toga je ukradena.

Slika 15. Vis – vojarna (Izvor:Adriaticsailor.com)

Jedno od impresivnijih skloništa za ratne brodove i podmornice nalazi se u uvali Smokova u blizini samog grada Visa. U brdo je usječen cijeli kompleks, a prostor za ratne brodove seže u dubinu do tristo metara. U unutrašnjosti brda nalaze se prostorije za ratne brodove, te razna teška i laka naoružanja, a između svih tunela i prostorija nalaze se protuprovalna vrata koja i danas uredno funkcioniraju. Ulaz za rakete, koji je viši od deset metara, bio je nevidljiv iz zraka i mora, jer je prekriven zaštitnom mrežom na koju je nalijepljena imitacija kamena od stiropora, a slično su i izlazi iz tunela kamuflirani kao stare kamene kućice kako bi zavarale neprijatelja. Glavni tunel dugačak je petstotinjak metara, a izlazi na drugu stranu brda.²⁶

²⁵ <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/samo-je-jedan-hrvatski-otok-s-38-napustenih-vojnih-objekata.html>

²⁶ http://www.adriaticsailor.com/podzemni_titovi_tuneli/sailing_adriatic/hr

Slika 16. Vis – vojarna (Izvor: Adriaticsailor.com)

Vojni objekti na otoku Visu privlače sve više turista koji su zainteresirani za razgledavanje vojnih ostataka, te zbog toga ovo može biti idealna prilika za razvoj mračnog turizma. Organiziranim turama pomoću vodiča, otok Vis u suradnji s turističkim agencijama itekako može povećati svoje prihode.

4. Istraživanje stavova i zadovoljstava ispitanika o uvođenju mračnog turizma

4.1. Istraživanje turističke motivacije u mračnom turizmu

Glavni izvori motivacije u mračnom turizmu su obrazovanje i osjećajnost, ali mnogi istraživači govore da je motivacija u mračnom turizmu višeznačna. Različitost motivacije proizlazi iz različitih shvaćanja tragedije koja je povezana s ljudskom patnjom. Proizlazi iz različitih psiholoških stanja posjetitelja i želje za posjetom mjesta povezanih s tragedijama. Posjetitelji lokaliteta mračnog turizma često su ljudi neposredno povezani s tragedijom, bilo da su sami preživjeli stradavanje ili su u tim tragedijama stradali njihovi bližnji. Različitost motivacije vidljiva je i u drugačijim stavovima o okolnostima u kojima je tragedija nastala, osobito kada je riječ o stradanjima ljudi koja su posljedica društvenih sukoba kao što su ratovi, masovni prosvjedi itd. Razlike u jačini motivacije javljaju se iz razloga što svaki pojedinac tragediju promatra sa svog stajališta i sa osobne razine. Neki imaju veću sposobnost samokontrole pa memorijalne lokalitete posjećuju s emocionalnim odstojanjem, dok drugi takve lokalitete posjećuju duboko potreseni.

Prema interesu turista za temu smrti, razlikuju se 4 vrste mračnog turizma:²⁷

- **Blijedi turizam** – turisti koji imaju minimalan ili ograničen interes za temu smrti i posjećuju slučajna mjesta i atrakcije mračnog turizma.
- **Siva turistička potražnja** - turisti koji su fascinirani temom smrti i posjećuju slučajna mjesta mračnog turizma.
- **Siva turistička ponuda** - mjesta namjerno uspostavljena s ciljem privlačenja posjetitelja s interesom za temu smrti.
- **Crni turizam** – “čisti” mračni turizam kojeg karakterizira zadivljenost smrću i želja za obilaskom takvih mjesta.

4.2. Uzorci

Cilj ovog istraživanja je ispitati zainteresiranost turističkih agencija, te domaćih i stranih turista o uvođenju mračnog turizma u ponudu. Podaci su prikupljeni provođenjem pilot studije, koristimo se skupnim intervjuom i namjernim uzorkom – uzorkom stručnjaka (voditelja poslovnica, turističkim vodičima, zaposlenicima turističkih zajednica), kako bi saznali mišljenja poznavatelja o isplativosti uvođenja mračnog turizma, te pomoću anketnog upitnika koji je sastavljen za potrebe ovog rada. Na temelju odgovora ispitanika dolazi se do konkretnih rezultata pomoću kojih se ispituje zadovoljstvo i zainteresiranost o mračnom turizmu, kao jednim od mogućih izbora u ponudi.

Prilikom analize odabranih slučajeva koristilo se također namjernim uzorkom, u vidu već postojećih lokacija koje provode mračni turizam, te kolika je njihova isplativost i zainteresiranost za istima.

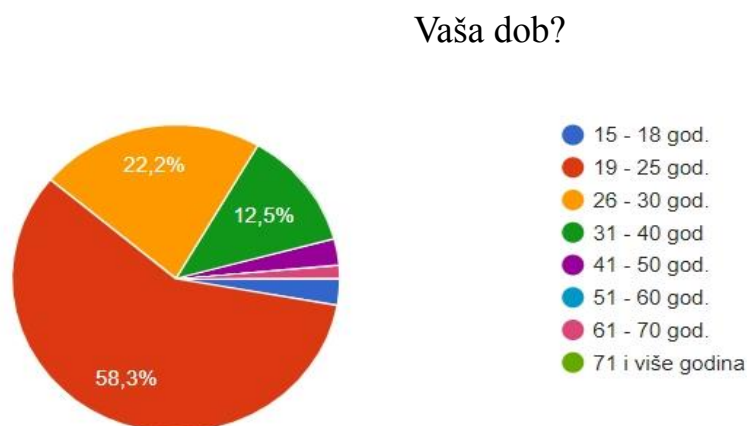
4.3. Analiza podataka i interpretacija rezultata

Istraživanje je provedeno u veljači 2019. godine na uzorku od 72 ispitanika. Obuhvaćene su sve starosne dobi kako bi dobili stvarno stanje i odgovore, ispitanici koje dobi su najviše zainteresirani za ovakav oblik putovanja. Diferencirane su različite skupine ljudi u uzorku kako bi se što bolje odredili stavovi, mišljenja, zainteresiranost i zadovoljstvo cjelokupnom ponudom u pogledu mračnog turizma.

²⁷ Sharpley, R. & Stone, P.R.: The Theory and Practice of Dark Tourism, Bristol, 2009.

4.3.1. Uzorak istraživanja

Grafikon 1. Struktura ispitanika prema dobi

Izvor: Osobno istraživanje zainteresiranosti ispitanika o uvođenju mračnog turizma u ponudu, provedeno u veljači, 2019.godine.

Iz grafikona je vidljivo kako više od polovine ispitanika ima od 19 do 25 godina, odnosno 42 ispitanika (**58,3%**). Zatim, 16 ispitanika (**22,2%**) ima od 26 do 30 godina, a 9 ispitanika (**12,5%**) ima od 31 do 40 godina.

Grafikon 2. Struktura ispitanika prema spolu

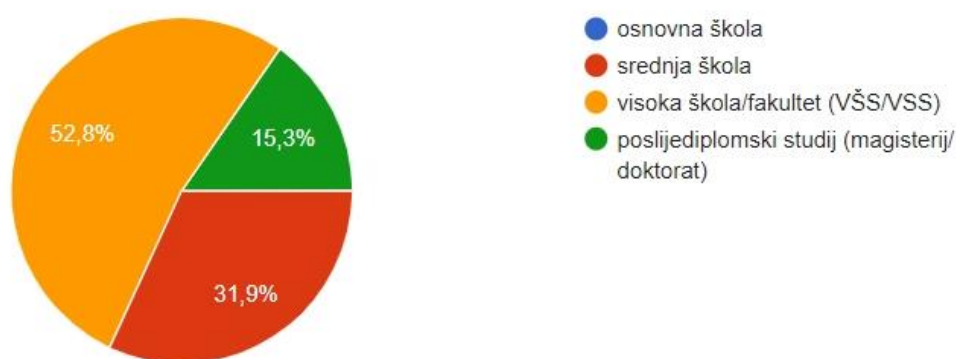

Izvor: Osobno istraživanje zainteresiranosti ispitanika o uvođenju mračnog turizma u ponudu, provedeno u veljači, 2019.godine.

Iz grafikona strukture ispitanika prema spolu vidljivo je kako u uzorku dominiraju ispitanici ženskog spola (**70,8%**).

Grafikon 3. Struktura ispitanika prema stupnju obrazovanja

Koji je stupanj Vašeg obrazovanja?

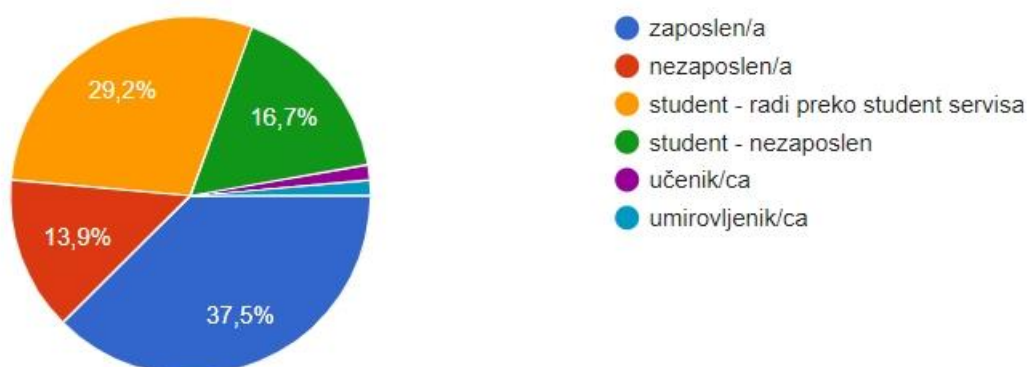

Izvor: Osobno istraživanje zainteresiranosti ispitanika o uvođenju mračnog turizma u ponudu, provedeno u veljači, 2019.godine.

Iz grafikona je vidljivo da najveći postotak, 38 ispitanika (**52,8%**) ima završenu visoku školu/fakultet, nakon toga 23 ispitanika sa srednjom školom (**31,9%**), te 11 ispitanika (**15,3%**) s poslijediplomskim studijem (magisterij/doktorat).

Grafikon 4.

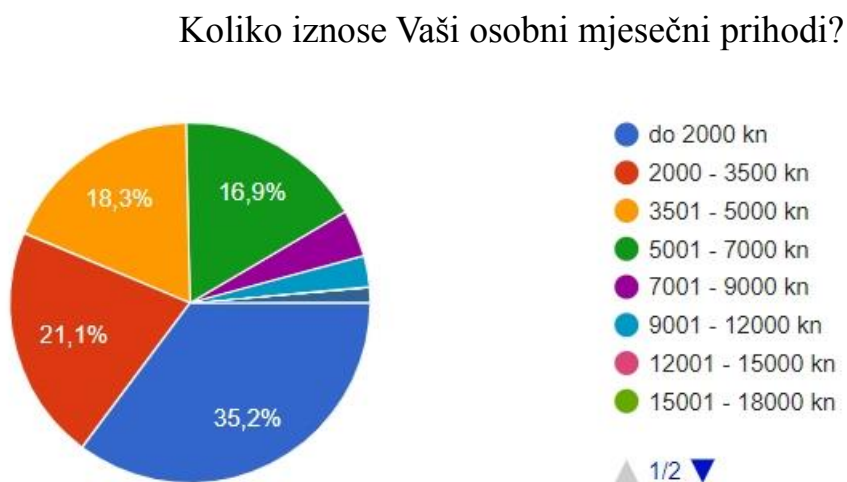
Koji je Vaš trenutni status?

Izvor: Osobno istraživanje zainteresiranosti ispitanika o uvođenju mračnog turizma u ponudu, provedeno u veljači, 2019.godine.

27 ispitanika (**37,5%**) je zaposleno, 21 ispitanik je student – radi preko student servisa (**29,2%**), 12 je nezaposlenih studenata (**16,7%**), a 10 ispitanika je nezaposleno (**13,9%**).

Grafikon 5. Struktura ispitanika prema mjesečnim prihodima

Izvor: Osobno istraživanje zainteresiranosti ispitanika o uvođenju mračnog turizma u ponudu, provedeno u veljači, 2019.godine.

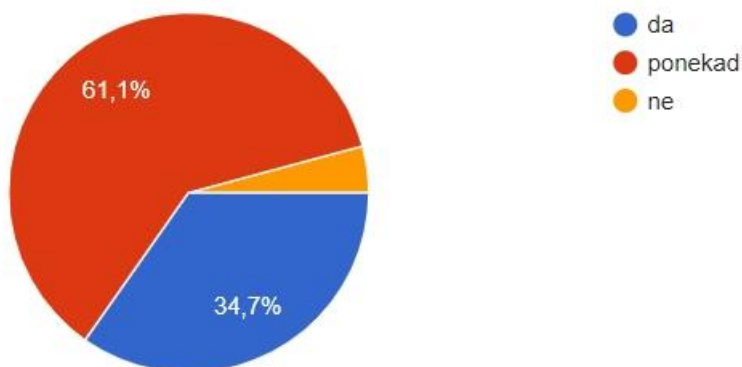
Kod 25 ispitanika (**35,2%**) osobni mjesečni prihodi iznose do 2000 kn, dok kod 15 ispitanika (**21,1%**) iznose od 2000 – 3500 kn.

13 ispitanika (**18,3%**) ima prihode od 3501 – 5000 kn, a 12 ispitanika (**16,9%**) ima mjesečne prihode od 5001 – 7000 kn.

4.3.2. Rezultati istraživanja zainteresiranosti ispitanika o uvođenju mračnog turizma u ponudu

Grafikon 6.

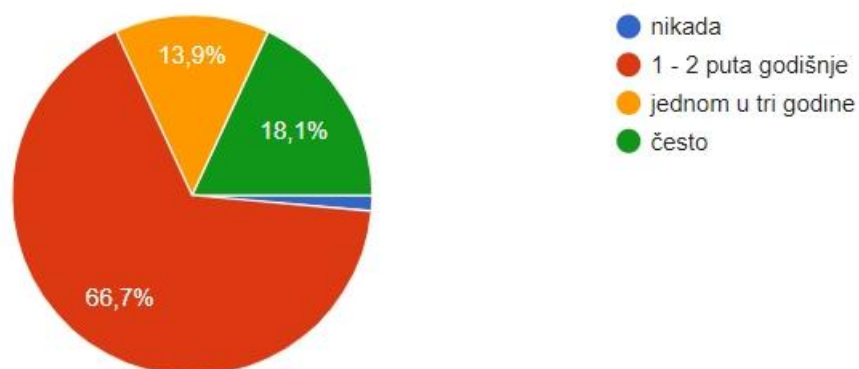
Putujete li?

Izvor: Osobno istraživanje zainteresiranosti ispitanika o uvođenju mračnog turizma u ponudu, provedeno u veljači, 2019.godine.

Prema rezultatima može se zaključiti da **61,1%**, tj. 44 ispitanika putuju ponekad, **34,7%**, tj. 25 ispitanika je odgovorilo da putuje, dok su se 3 ispitanika (**4,2%**) izjasnila da ne putuju.

Grafikon 7. Koliko često putujete?

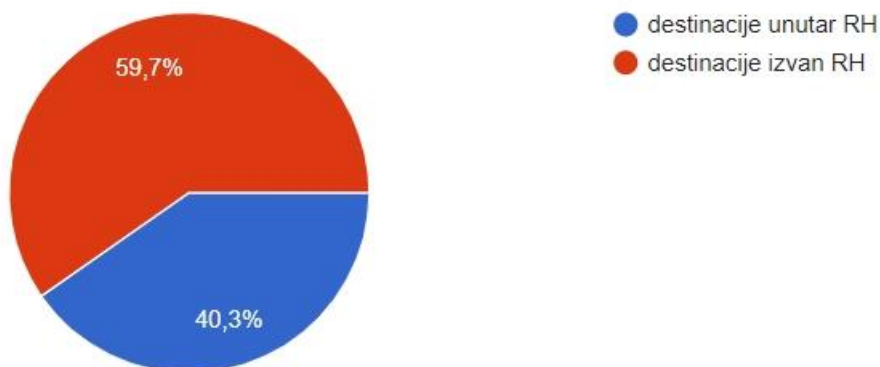

Izvor: Osobno istraživanje zainteresiranosti ispitanika o uvođenju mračnog turizma u ponudu, provedeno u veljači, 2019.godine.

Rezultati su pokazali da od ukupno 72 ispitanika njih 48 (**66,7%**) putuje 1 – 2 puta godišnje, 13 ispitanika (**18,1%**) je reklo da putuje često, a 10 ispitanika (**13,9%**) putuje jednom u tri godine.

Grafikon 8.

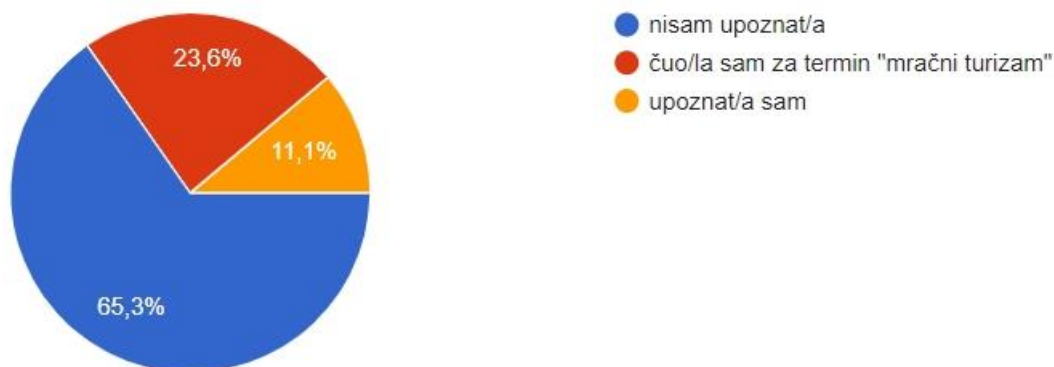
Hoćete li se prije odlučiti za destinacije unutar ili izvan Hrvatske?

Izvor: Osobno istraživanje zainteresiranosti ispitanika o uvođenju mračnog turizma u ponudu, provedeno u veljači, 2019.godine.

Istraživanje je pokazalo da su se 43 ispitanika (**59,7%**) odlučila za destinacije izvan RH, dok se 29 ispitanika (**40,3%**) odlučilo za destinacije unutar RH.

Grafikon 9. Jeste li upoznati s terminom “mračni turizam”?

Izvor: Osobno istraživanje zainteresiranosti ispitanika o uvođenju mračnog turizma u ponudu, provedeno u veljači, 2019.godine.

47 ispitanika, tj. **65,3%** nije upoznato s terminom “mračni turizam”.

17 ispitanika, tj. **23,6%** je čulo za taj izraz, a 8 ispitanika (**11,1%**) je upoznato s terminom “mračni turizam”.

Grafikon 10. Zainteresiranost ispitanika za ovu vrstu putovanja

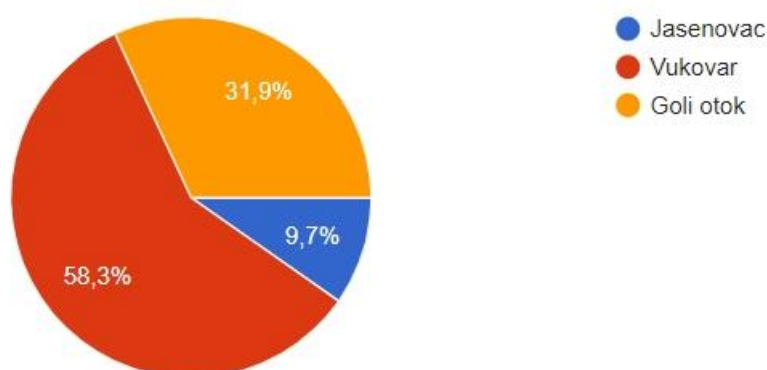

Izvor: Osobno istraživanje zainteresiranosti ispitanika o uvođenju mračnog turizma u ponudu, provedeno u veljači, 2019.godine.

Istraživanje je pokazalo da je većina, od ukupno 72 ispitanika njih 45 tj. **64,3%** zainteresirano za Mračni turizam i takav oblik putovanja, dok 25 ispitanika, tj. **35,7%** nije zainteresirano.

Grafikon 11. Prikaz rezultata zainteresiranosti ispitanika za destinacije unutar RH

Koju od navedenih destinacija unutar RH bi najviše voljeli posjetiti?

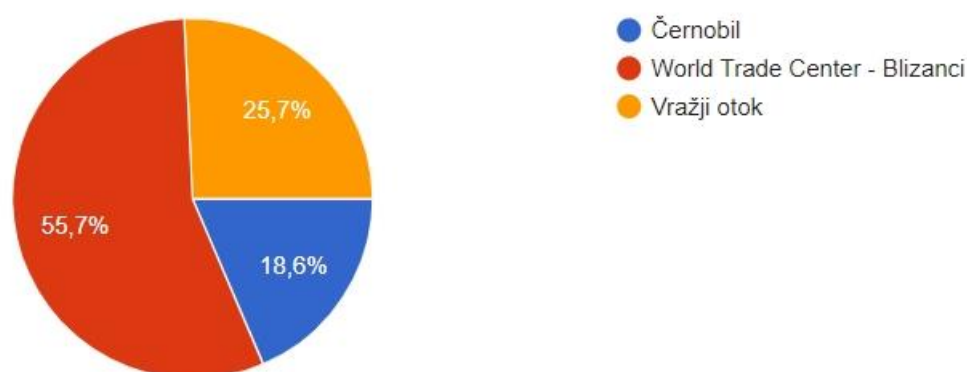

Izvor: Osobno istraživanje zainteresiranosti ispitanika o uvođenju mračnog turizma u ponudu, provedeno u veljači, 2019.godine.

Iz grafikona je vidljivo da se najveći postotak (**58,3%**), tj. 42 ispitanika odlučilo za Vukovar kao destinaciju koju bi najviše željeli posjetiti. Zatim 23 ispitanika, tj. **31,9%** odlučilo se za Goli otok, a 7 ispitanika (**9,7%**) najviše bi voljeli posjetiti Jasenovac.

Grafikon 12. Prikaz rezultata zainteresiranosti ispitanika za destinacije izvan RH

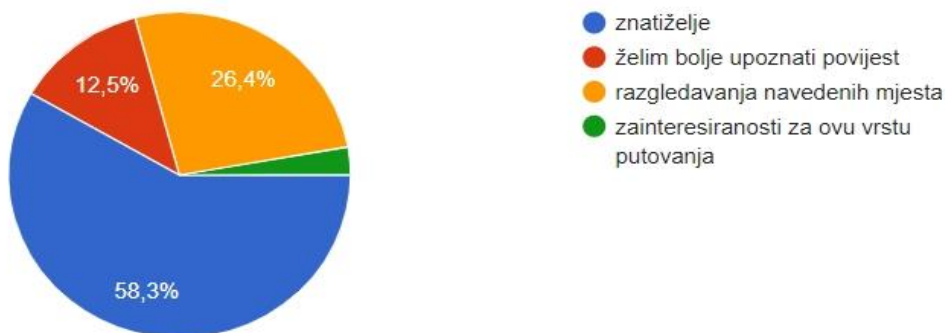
Koju od navedenih destinacija izvan RH bi najviše voljeli posjetiti?

Izvor: Osobno istraživanje zainteresiranosti ispitanika o uvođenju mračnog turizma u ponudu, provedeno u veljači, 2019.godine.

Iz grafikona je vidljivo da se najveći postotak (**55,7%**), tj. 39 ispitanika odlučilo za World Trade Center – Blizanci, kao destinaciju koju bi najviše voljeli posjetiti izvan RH. Zatim 18 ispitanika, tj. **25,7%** odlučilo se za Vražji otok, a 13 ispitanika, tj. **18,6%** najviše bi voljeli posjetiti Černobil.

Grafikon 13. Odlučili bi ste se na ovu vrstu putovanja zbog?

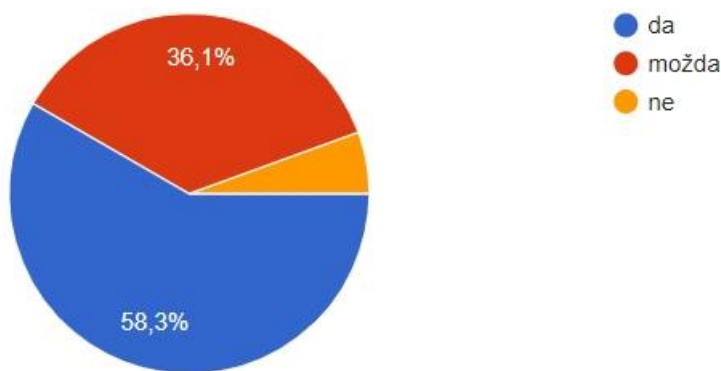

Izvor: Osobno istraživanje zainteresiranosti ispitanika o uvođenju mračnog turizma u ponudu, provedeno u veljači, 2019.godine.

42 ispitanika (**58,3%**) izjasnila su se da je znatiželja razlog zbog kojeg bi se odlučili na ovakvu vrstu putovanja, 19 ispitanika (**26,4%**) kao razlog su naveli razgledavanje navedenih mjesta, dok su 9 ispitanika (**12,5%**) kao razlog naveli bolje upoznavanje povijesti.

Grafikon 14.

Posjećivanje navedenih mjesta može postati svjetska “atrakcija”.

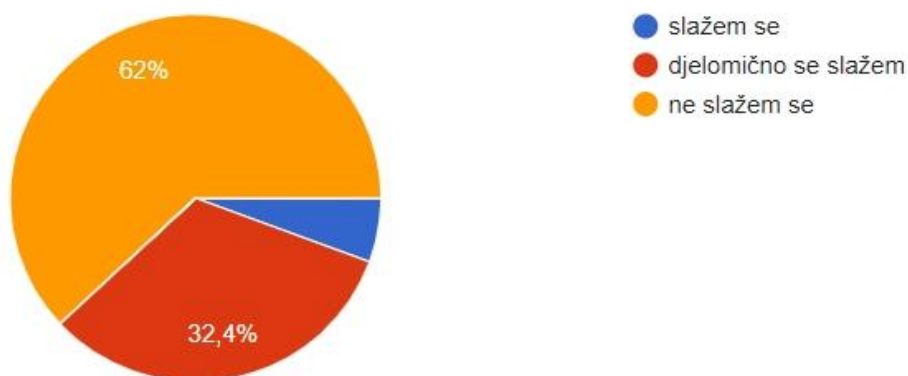

Izvor: Osobno istraživanje zainteresiranosti ispitanika o uvođenju mračnog turizma u ponudu, provedeno u veljači, 2019.godine.

Na pitanje može li posjećivanje navedenih mjesta postati svjetska “atrakcija”, **58,3%** tj. 42 ispitanika odgovorili su s da.

36,1% tj. 26 ispitanika naveli su možda kao odgovor, a 4 ispitanika, tj. **5,6%** su odgovorili s ne.

Grafikon 15. Istraživanje mjesta mračnog turizma spade u “loš ukus” destinacije.

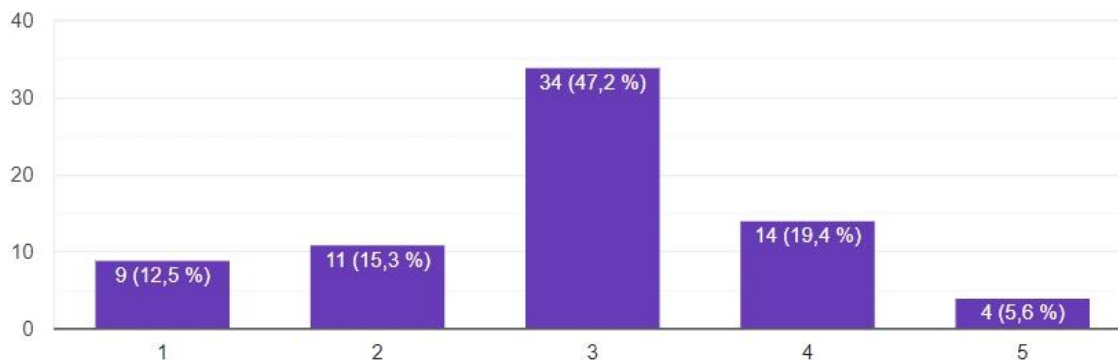

Izvor: Osobno istraživanje zainteresiranosti ispitanika o uvođenju mračnog turizma u ponudu, provedeno u veljači, 2019.godine.

44 ispitanika (**62%**) ne slažu se da istraživanje mjesta mračnog turizma spada u “loš ukus” destinacije. 23 ispitanika (**32,4%**) djelomično se slaže, a 4 ispitanika (**5,6%**) se slažu.

Grafikon 16.

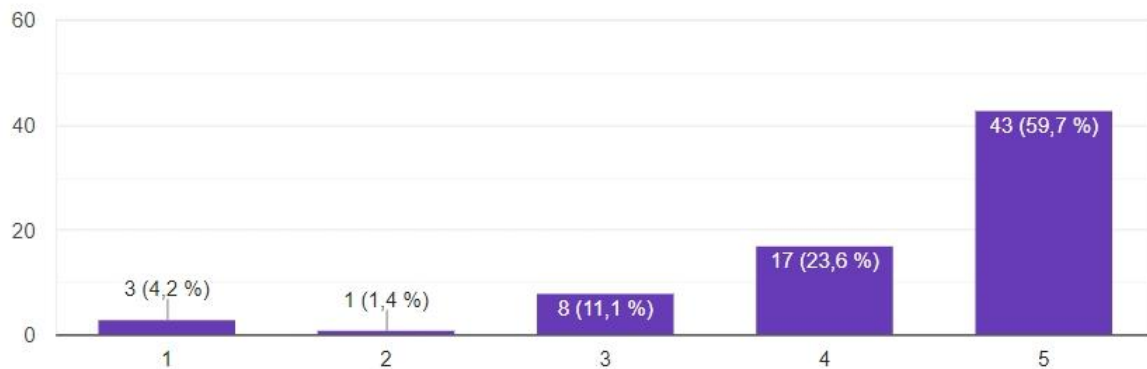
Smatrate li da mračni turizam potiče tugu i nezadovoljstvo u ljudima?

Izvor: Osobno istraživanje zainteresiranosti ispitanika o uvođenju mračnog turizma u ponudu, provedeno u veljači, 2019.godine.

Prema rezultatima istraživanja primjećuje se da 9 ispitanika (**12,5%**) uopće ne smatra da mračni turizam potiče tugu i nezadovoljstvo, 11 ispitanika (**15,3%**) također ne smatra, dok 34 ispitanika (**47,2%**) djelomično smatra da mračni turizam potiče tugu i nezadovoljstvo. Nadalje, 14 ispitanika (**19,4%**) smatra da ovaj oblik turizma potiče tugu, a 4 ispitanika (**5,6%**) u potpunosti smatra.

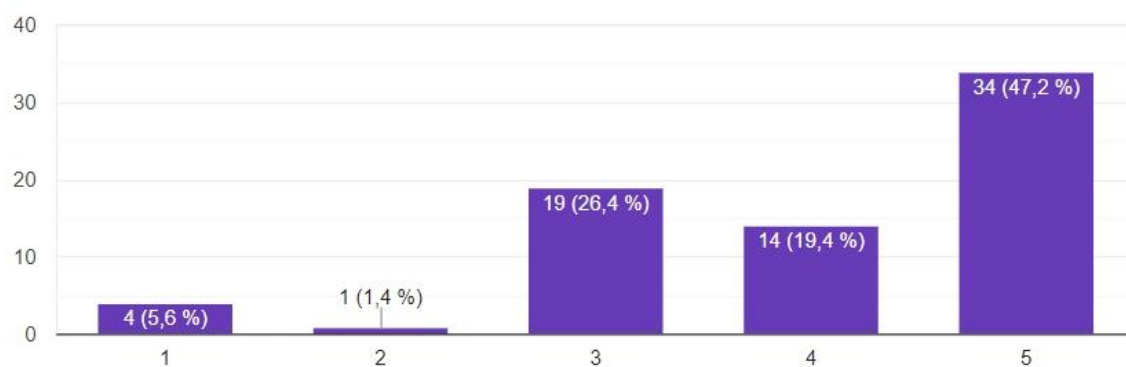
Grafikon 17. Smatrate li da ovim istraživanjem bolje upoznajemo povijest?

Izvor: Osobno istraživanje zainteresiranosti ispitanika o uvođenju mračnog turizma u ponudu, provedeno u veljači, 2019.godine.

Iz grafikona je vidljivo da najveći postotak (**59,7%**), tj. 43 ispitanika u potpunosti smatraju da ovim načinom istraživanja bolje upoznajemo povijest, nadalje, njih 17 (**23,6%**) smatra, dok 8 ispitanika (**11,1%**) djelomično smatra. Mali broj ispitanika – 1 (**1,4%**) i 3 (**4,2%**) ne smatraju da ovim istraživanjem bolje upoznajemo povijest.

Grafikon 18. Smatrate li da je potrebno uvesti mračni turizam u ponudu?

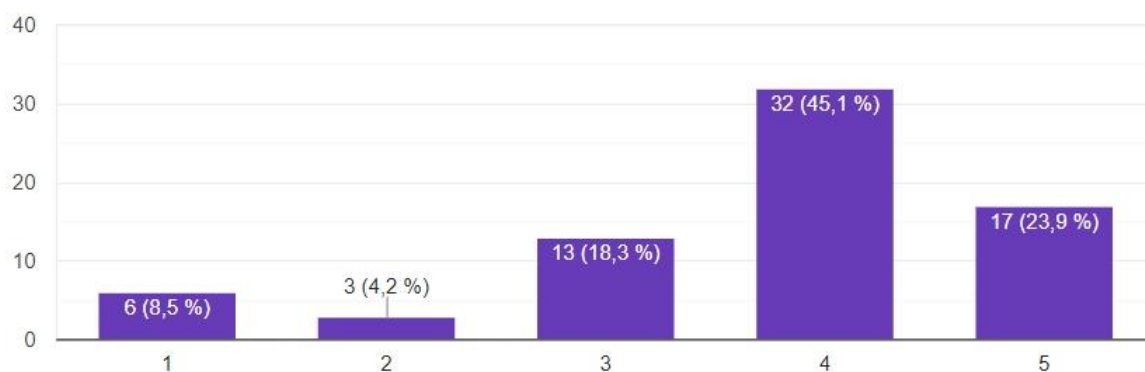
Izvor: Osobno istraživanje zainteresiranosti ispitanika o uvođenju mračnog turizma u ponudu, provedeno u veljači, 2019.godine.

Rezultati ovog istraživanja pokazuju da većina ispitanika smatra da postoji potreba za uvođenjem mračnog turizma u ponudu. 34 ispitanika (**47,2%**) u potpunosti smatraju, te 14 (**19,4%**) ispitanika koji također smatraju.

Nadalje, 19 ispitanika (**26,4%**) djelomično se slaže, dok 1 ispitanik (**1,4%**) ne smatra, a 4 ispitanika (5,6%) uopće ne smatraju da je potrebno uvesti mračni turizam u ponudu.

Grafikon 19.

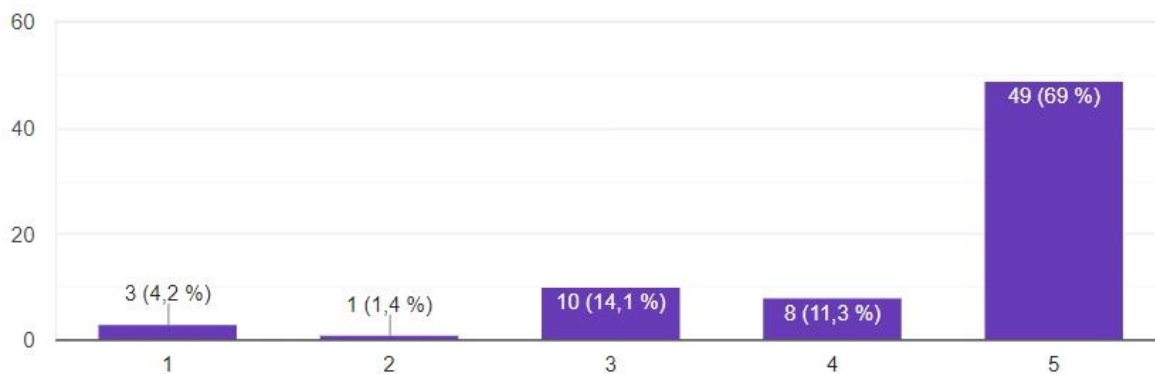
Smatrate li primjerenim posjećivanje mjesta na kojima su počinjeni zločini?

Izvor: Osobno istraživanje zainteresiranosti ispitanika o uvođenju mračnog turizma u ponudu, provedeno u veljači, 2019.godine.

Iz prethodnog grafa može se ustanoviti da većina ispitanika, odnosno njih 32 (**45,1%**) smatra primjerenim posjećivanje mjesta na kojima su počinjeni zločini, 17 ispitanika (**23,9%**) u potpunosti smatra, a 13 ispitanika (**18,3%**) djelomično smatra. Zatim, 3 ispitanika (**4,2%**) ne smatra, dok 6 ispitanika (**8,5%**) uopće ne smatra primjerenim posjećivanje mjesta na kojima su ranije počinjeni zločini.

Grafikon 20. Smatrate li da bi trebali očuvati uspomene na događaje počinjene na tim mjestima?

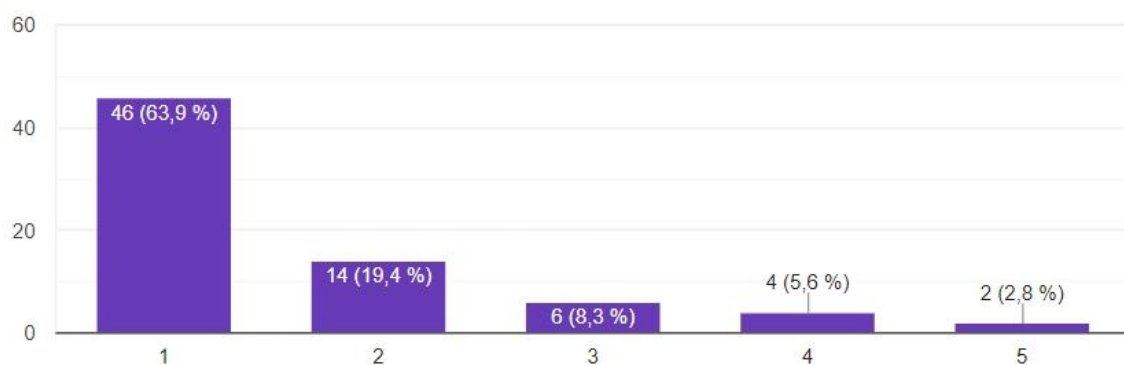
Izvor: Osobno istraživanje zainteresiranosti ispitanika o uvođenju mračnog turizma u ponudu, provedeno u veljači, 2019.godine.

Na temelju dobivenih rezultata može se ustanoviti da većina ispitanika, odnosno njih 49 (**69%**) u potpunosti smatra da bi trebali očuvati uspomene na događaje počinjene na tim mjestima.

Nadalje, 8 ispitanika (**11,3%**) smatra, a 10 ispitanika djelomično smatra.

I u konačnici, 1 ispitanik (**1,4%**) ne smatra, dok 3 ispitanika (**4,2%**) uopće ne smatraju da bi trebali očuvati uspomene na događaje počinjene na tim mjestima.

Grafikon 21. Smatrate li da se uvođenjem ove vrste putovanja iskaziva nepoštivanje prema žrtvama tih mjesta?

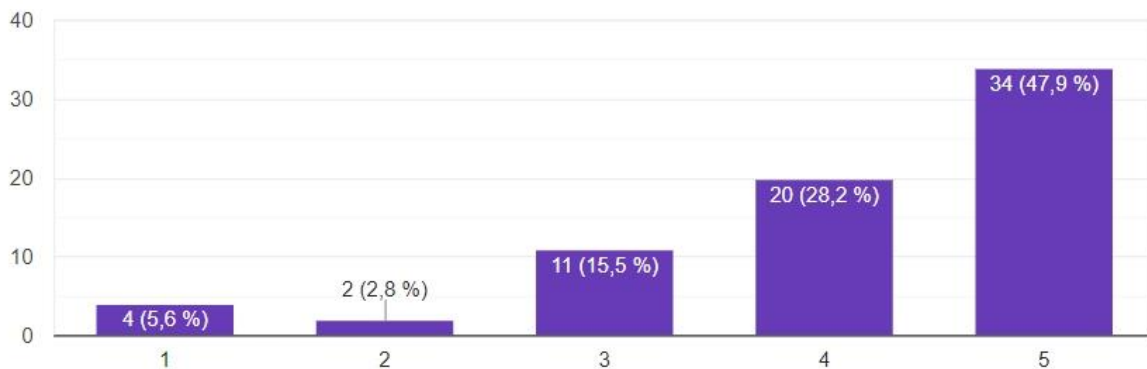

Izvor: Osobno istraživanje zainteresiranosti ispitanika o uvođenju Mračnog turizma u ponudu, provedeno u veljači, 2019.godine.

Rezultati iz prethodnog grafikona pokazuju da 46 ispitanika (**63,9%**) od ukupno 72, uopće ne smatra da se uvođenjem ove vrste putovanja iskaziva nepoštivanje prema žrtvama tih mjesta. 14 ispitanika (**19,4%**) ne smatra, dok njih 6 (**8,3%**) djelomično smatra. Nadalje, 4 ispitanika

(5,6%) smatra, a njih 2 (2,8%) u potpunosti smatraju da se uvođenjem iskaziva nepoštivanje prema žrtvama.

Grafikon 22. Smatrate li da će ova vrsta putovanja probuditi svijest u ljudima?

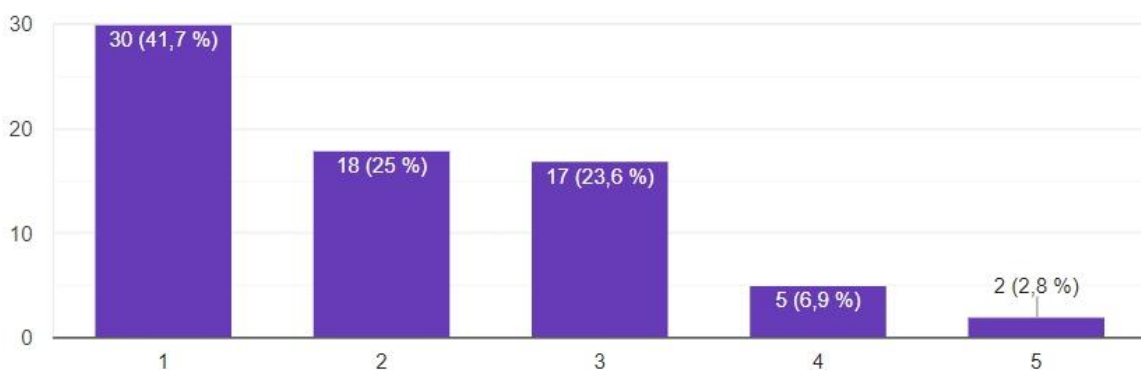

Izvor: Osobno istraživanje zainteresiranosti ispitanika o uvođenju mračnog turizma u ponudu, provedeno u veljači, 2019.godine.

Istraživanje je pokazalo da 34 ispitanika (47,9%) u potpunosti smatra da će ova vrsta putovanja probuditi svijest u ljudima, te njih 20 (28,2%) također smatra.

Nadalje, njih 11 (15,5%) djelomično smatra, dok 2 ispitanika (2,8%) ne smatra i na kraju njih 4 (5,6%) uopće ne smatra da će ova vrsta putovanja probuditi svijest u ljudima.

Grafikon 23. Smatrate li da bi ova vrsta turizma bila loš način bogaćenja?

Izvor: Osobno istraživanje zainteresiranosti ispitanika o uvođenju mračnog turizma u ponudu, provedeno u veljači, 2019.godine.

Rezultatima istraživanja iz prethodnog grafikona može se zaključiti da najveći postotak, odnosno njih 30 (**41,7%**) uopće ne smatra da bi ova vrsta turizma bila loš način bogaćenja, zatim njih 18 (**25%**) ne smatra, dok 17 ispitanika (**23,6%**) djelomično smatra.

U konačnici njih 5 (**6,9%**) smatra, a 2 ispitanika (**2,8%**) u potpunosti smatraju da bi ova vrsta turizma bila loš način bogaćenja.

4.3.3. Testiranje hipoteza istraživanja

Na temelju rezultata provedenog istraživanja, donosi se odluka o prihvaćanju/odbacivanju postavljenih hipoteza istraživanja:

H1: Postoji potreba za uvođenjem mračnog turizma i strategije na razini pristupa cijele Hrvatske.

Hipoteza se prihvaća.

Podhipoteze:

Postoji potreba za uvođenjem mračnog turizma u ponudu turističkih agencija na području Hrvatske.

Prihvaća se.

Postoji potencijal za unaprjeđivanje i proširenje postojeće ponude turizma u Hrvatskoj.

Prihvaća se.

Postoji zainteresiranost korisnika (HTZ, turista) na tim lokalitetima za suradnju.

Prihvaća se.

5. ZAKLJUČAK

Mračni turizam je postao široko rasprostranjena i tražena vrsta turizma, može se očekivati da će u idućim godinama još više rasti na popularnosti. Razlog tome je što su turisti sve više željni mračnog tipa turizma jer traže emocionalne podražaje tijekom svojih putovanja. Stradanja, prirodne katastrofe, nesreće i smrt, teme su koje zanimaju sve veći broj ljudi, pa se iz znatiželje odluče za ovakav oblik putovanja. U Hrvatskoj ovaj oblik turizma, mada ne poznat kao u svijetu, posjeduje ogroman potencijal. Tako su Vukovar, Jasenovac i Goli otok jedni od najpoznatijih lokaliteta koji imaju veliku mogućnost za razvoj mračnog turizma u Hrvatskoj. Nadalje, Rogoznica – Zmajevo oko, hrvatski dvorci, Lokrum, Split – Leon i Izolda, samo su neki od primjera moguće implementacije mračnog turizma. Ovi lokaliteti temelj su za daljnji razvoj mračnog oblika turizma u Hrvatskoj zbog velikog broja ljudskih žrtava, te brojnim povijesnim ostacima pobuđuju najviše interesa domaće i međunarodne javnosti. Kao najzanimljiviji lokaliteti u svijetu ističu se Černobil, Vražji otok, World Trade Center (poznatiji kao Blizanci), te Alcatraz. Turističke agencije trebaju se razlikovati od svojih konkurenata, a mračni turizam je idealna prilika kako bi zadržale konkurentnost na tržištu. Mračni oblik turizma kao jedan od ponuđenih izbora svakako bi obogatio turističku ponudu i dao joj prednost pred konkurencijom. Turističke agencije koje su spremne usvojiti prijedloge o mogućim lokalitetima za razvoj mračnog turizma imaju veliki potencijal za opće unaprjeđenje turizma u Hrvatskoj.

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati zainteresiranost turista (domaćih i stranih) o uvođenju mračnog turizma u ponudu turističkih agencija i lokalnih zajednica. Rezultati su pokazali da većina ispitanika smatra da je potrebno da se mračni turizam uvede u ponudu na razini cijele Hrvatske. Također su pokazali da postoji zainteresiranost ispitanika za ovakav oblik turizma kao jedne od mogućnosti izbora za putovanje. Iz dobivenih rezultata može se zaključiti da posjećivanje lokaliteta mračnog turizma može postati svjetska atrakcija, te da istraživanje tih mjesta nikako ne spada u “loš ukus” destinacije. Nadalje, provednim istraživanjem vidljivo je da većina ispitanika smatra primjerenim posjećivanje mjesta na kojima su počinjeni zločini, dok samo par ispitanika ne smatra primjerenim. Rezultati istraživanja doveli su do zaključka da postoji zainteresiranost ispitanika za uvođenje mračnog turizma, te kako bi itekako bilo od velike koristi za hrvatski turizam da se iskoristi potencijal koji pruža Hrvatska svojom burnom poviješću. Osim navedenih prijedloga, rezultati istraživanja su pokazali da je najtraženiji World Trade Center – Blizanci, u svijetu, te Vukovar

kao najzanimljivije mjesto mračnog turizma za putovanje u Hrvatskoj. Većina ispitanika smatra kako se ovim načinom turizma čuvaju uspomene na događaje počinjene na tim mjestima, kao i iskazivanje poštovanja prema svim stradalima. Također, istraživanje pokazuje kako će obilazak i posjećivanje lokaliteta mračnog turizma probuditi svijest u ljudima, a to će se tek odraziti na budućim generacijama. Rezultati pokazuju da većina ispitanika ne smatra da je mračni turizam loš način bogaćenja, što pokazuje da podržavaju putovanja na takva mjesta, tek nekoliko njih smatra suprotno. Na primjerima brojnih lokaliteta u svijetu, razvoj mračnog turizma može stvoriti brojne pozitivne društvene, ekonomske i političke prednosti, a neke od njih su pad stope nezaposlenosti, ubrzani opći gospodarski rast, rast bruto domaćeg proizvoda, turistička potrošnja (potrošnja pojedinca), kao i mnoge druge nematerijalne prednosti (obrazovanje, podizanje svijesti ljudi, iskazivanje poštovanja prema stradalima i njihovim obiteljima).

Provedenim istraživanjem može se zaključiti kako je mračni turizam potreban za unaprjeđenje cjelokupnog turizma, a pogotovo kontinentalne Hrvatske, koja u pogledu turizma zaostaje za Dalmacijom, te na taj način bolje upoznati povijest tih mjesta kako bi turisti dobili cjelokupnu sliku o Hrvatskoj. Također, mračni turizam ima podršku domaćih turista što ide u prilog turističkim agencijama da pruže priliku novim iskustvima, obogate svoju ponudu i podignu je na višu razinu. U konačnici, vodeći lokaliteti mračnog turizma po broju posjeta, ostvarenim prihodima i utjecajima na društvo, predstavljaju definiranu dodatnu turističku ponudu za kojom potražnja na međunarodnoj razini kontinuirano raste. Ovakav način turizma svakako bi obogatio turizam u Hrvatskoj, uveo bi raznolikost u ponudu i zadovoljio odabir šire skupine ljudi koja je zainteresirana za mračni turizam, a priče koje nosi svako mjesto nikad nebi bile zaboravljene.

6. ANKETNI UPITNIK

Poštovani, u svrhu istraživanja ovim upitnikom ispitat ćemo vašu zainteresiranost, stavove i mišljenje o uvođenju strategije u poslovno upravljanje za mračni turizam u Hrvatskoj. Molimo Vas da na postavljena pitanja odgovorite zakruživanjem slova ispred odgovora. Anketa je anonimna, a predviđeno vrijeme trajanja ankete je 10 minuta. Unaprijed zahvaljujemo na izdvojenom vremenu i trudu.

1. Vaša dob?

- a) 15 – 18 god. d) 31 – 40 god. g) 61 – 70 god.
b) 19 – 25 god. e) 41 – 50 god. h) 71 i više godina
c) 26 – 30 god. f) 51 – 60 god.

2. Vaš spol je:

- a) muško b) žensko

3. Koji je stupanj Vašeg obrazovanja?

- a) osnovna škola c) visoka škola / fakultet (VŠS / VSS)
b) srednja škola d) poslijediplomski studij (magisterij/doktorat)

4. Koji je Vaš trenutni status?

- a) zaposlen c) student – radi preko student servisa e) učenik/ca
b) nezaposlen d) student – nezaposlen f) umirovljenik/ca

5. Koliko iznose Vaši osobni mjesečni prihodi?

- a) do 2.000 kn e) 7.001 – 9.000 kn i) 18.001 – 20.000 kn
b) 2.000 – 3.500 kn f) 9.001 – 12.000 kn j) 20.001 kn i više
c) 3.501 – 5.000 kn g) 12.001 – 15.000 kn
d) 5.001 – 7.000 kn h) 15.001 – 18.000 kn

6. Putujete li?

- a) da b) ponekad c) ne

7. Koliko često putujete?

- a) nikada b) jedan put u tri godine c) 1-2 puta godišnje d) često

8. Hoćete li se prije odlučiti za destinacije unutar ili izvan RH?

- a) destinacije unutar RH b) destinacije izvan RH

9. Jeste li upoznati s terminom „ mračni turizam “?

- a) nisam upoznat/a b) čuo/la sam za termin „ mračni turizam “ c) upoznat/a sam

10. Jeste li zainteresirani za takvu vrstu putovanja?

- a) da b) ne

11. Koju od navedenih destinacija unutar RH bi najviše voljeli posjetiti?

a) Vukovar b) Jasenovac c) Goli otok

12. Koju od navedenih destinacija izvan RH bi najviše voljeli posjetiti?

a) World Trade Center – Blizanci b) Vražji otok c) Černobil

13. Odlučili bi ste se na ovu vrstu putovanja zbog?

a) znatiželje b) želim bolje upoznati povijest c) razgledavanja navedenih mjesta
d) zainteresiranosti za ovu vrstu putovanja

14. Istraživanje mjesta mračnog turizma spada u 'loš ukus' destinacije.

a) slažem se b) djelomično se slažem c) ne slažem se

15. Posjećivanje navedenih mjesta može postati svjetska 'atrakcija'.

a) da b) možda c) ne

Za sljedeća pitanja vrijedi 1= uopće ne smatram, 2= ne smatram, 3=djelomično smatram, 4=smatram, 5= u potpunosti smatram

16. Smatrate li da mračni turizam potiče tugu i nezadovoljstvo u ljudima?

1 5

17. Smatrate li da ovim istraživanjem bolje upoznajemo povijest?

1 5

18. Smatrate li da je potrebno uvesti mračni turizam u ponudu?

1 5

19. Smatrate li primjerenim posjećivanje mjesta na kojima su počinjeni zločini?

1 5

20. Smatrate li da bi trebali očuvati uspomene na događaje počinjene na tim mjestima?

1 5

21. Smatrate li da se uvođenjem ove vrste putovanja iskaziva nepoštivanje prema žrtvama tih mjesta?

1 5

22. Smatrate li da će ova vrsta putovanja probuditi svijest u ljudima?

1 5

23. Smatrate li da bi ova vrsta turizma bila loš način bogaćenja?

1 □ □ □ □ □ 5

LITERATURA

1. Šuligoj M. (2016) : Memories od war and warfare tourism in Croatia
2. Kesar, O. (2014) : Obilježja i dosezi razvoja memorijalnog turizma u Hrvatskoj, Liburna
3. Sharpley, R. & Stone, P.R.: The Theory and Practice of Dark Tourism, Bristol, 2009.
4. <https://www.lektire.hr/hrvatske-legende/>
5. <http://loverogoznica.eu/hr/zmajev-oko/>
6. <http://www.veliki-tabor.hr/o-muzeju/legenda-o-veroniki-desinickoj>
7. Memorial & Museum <https://www.memorial.org/about-memorial>
8. Turistička zajednica grada Vukovara, <http://www.turizamvukovar.hr/>
9. Turistička zajednica Kaštela, <https://www.kastela-info.hr/hr/miljenko-i-dobri-la>
10. Turistička zajednica općine Lopar, <https://www.lopar.com>
11. Dubrovnik, <http://dubrovnikdigest.com/lokrum>
12. <https://dnevnik.hr/dvorac-prandau-normann-u-valpovu>
13. <https://valpovo.hr/dvorac-prandau-normann/>
14. Povijest dvorca Trakošćan, <http://www.trakoscan.hr/povijest.html>
15. http://www.adriaticsailor.com/podzemni_titovi_tuneli/sailing_adriatic/HR
16. <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/samo-je-jedan-hrvatski-otok-s-38-napustenih-vojnih-objekata.html>
17. <https://www.tportal.hr/lifestyle/clanak/kontroverzne-turisticke-atrakcije-20100409>
18. <https://100posto.hr/news/culi-ste-za-dark-web-no-znate-li-sto-je-dark-ili-crni-turizam-ljude-ocito-zanima-patnja-smrt-i-stradanje-a-mi-toga-imamo-napretek>
19. <https://www.oslobodjenje.ba/o2/zivot/putovanja/zasto-je-mracni-turizam-sve-popularniji>
20. <http://hr.n1info.com/a328212/Lifestyle/Crni-turizam-Kad-ljudi-plazu-i-relaksaciju-zamijene-smrcu.html>
21. <http://www.poslovni.hr/after5/smrt-i-patnja-postale-turisticka-atrakcija-130684>
22. <https://punkufer.dnevnik.hr/clanak/je-li-zmracni-turizam-u-redu---503627.html>
23. <https://lider.media/lider-trend/mracni-crni-turizam-sve-popularniji/>
24. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/jeste-li-culi-za-crni-turizam/2020964.aspx>

POPIS SLIKA

- Slika 1. Auschwitz – Birkenau koncentracijski logor (Izvor: portal Zemljopis)*
.....4
- Slika 2. Černobil danas (Izvor: portal Lupiga)*
.....6
- Slika 3. Zatvor na “Vražjem otoku” (Izvor: portal 24 sata)*
.....6
- Slika 4. World TradeCentermemorialpool (Izvor: portal NY Daily news)*
.....7
- Slika 5. Vodiči izlaze iz Cu chi tunela (Izvor: portal vietnam-guide)*
.....8
- Slika 6. Alcatraz (Izvor: the Alcatraz island experience)*
.....9
- Slika 7. Otok lutaka (Izvor: portal Pixelizam)*
.....9
- Slika 8. Spektar podjele mračnog turizma – Stone (2009)*
.....16
- Slika 9. Zmajev oko (Izvor: punkufer.dnevnik.hr/rubrika/putovanja)*
.....19
- Slika 10. Dvorac Prandau-Normann (Izvor: Davor Javorović/PIXSELL)*
.....20
- Slika 11. Dvorac Trakošćan (Izvor: Marko Jurinec/PIXSELL)*
.....21
- Slika 12. Jasenovac memorijal (dio memorijalnog turizma) (Izvor: portal jusp – Jasenovac).*24
- Slika 13. Mjesto sjećanja – Vukovarska bolnica (Izvor: portal turizamvukovar.hr)*
.....25
- Slika 14. Goli otok (Izvor: portal 24 sata)*
.....27
- Slika 15. Vis – vojarna (Izvor: Adriaticssailor.com)*
.....28

Slika *16.* *Vis* – *vojarna* (*Izvor:Adriaticsailor.com*)
.....28